

Kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kohtuhaldusmudel) eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

22.07.2024 saadeti kooskõlastamisele kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus¹, millega planeeriti muuta esimese ja teise astme kohtute kohtuhaldusmudelit. Praegu tegelevad kohtuhaldusega esimeses ja teises kohtuastmes Justiitsministeerium, kohtute haldamise nõukoda (kooskõlastava ja nõuandva organina), kohtute esimehed ja kohtudirektorid. Kohtute personali ja kohtunike ning kohtujuristide koolituse valdkonnas tegeleb kohtuhaldusega ka Riigikohus. Kohtuhalduses osalejate rohkus ja pädevuse killustatus ei loo seejuures soodsat pinnast tõhusaks halduseks, mille eesmärk on tuvastada probleemid, leppida kokku lahendused ja viia need tulemuslikult ellu. Nende probleemide lahendamiseks planeeriti järgmised tähtsamad muudatused.

1. Kohtuhaldusega seotud pädevused antakse valdavas osas Justiitsministeeriumilt üle kohtusüsteemile ehk kohtuhaldus läheb täitevvõimult üle kohtuvõimule. Seaduses sätestatud juhul täidab kohtuhaldusülesandeid Justiitsministeerium.
2. Kohtuhalduse- ja arenduse korraldamiseks kohtusüsteemis luuakse senise kohtute haldamise nõukoja ümberkujundamise teel uus kohtute haldus- ja arendusnõukogu (KHAN). Senisest nõuandvast ja kooskõlastavast organist saab kohtuhalduse strateegilise tasandi otsustuskogu. KHAN on kohtuhalduse juhtimise kõrgeim organ, kes suunab kohtute arendamist ja haldamist ning teeb kõige olulisemad kohtuhaldust puudutavad otsused. Seeläbi suureneb oluliselt kohtunike otsustusõigus kohtute arendamise ja tugiteenuste korraldamise üle.
3. Luuakse kohtuhaldusteenistus (KHT), mis hakkab pakkuma kohtutele tugiteenuseid ja KHAN-ile tuge kohtute arendamisel. KHT alla koondatakse senised Justiitsministeeriumi kohtuhalduse ülesanded, kohtute tsentraliseeritud tugiteenused (näiteks tõlketeenistus, arhiiviteenistus) ning kohtudirektori täidetavad ülesanded (näiteks finants- ja varahaldus). Kohtuhalduse paindlikkuse tagamiseks hakkab haldusülesannete täpsemat jaotust kohtute ja KHT vahel otsustama KHAN. KHT-d juhib viieks aastaks ametisse nimetatud kohtudirektor, kelle üle teeb järelevalvet KHAN.

Muudatustega seoses planeeriti muuta avaliku teenistuse seadust, kus asendatakse kohtuhaldusülesannete ülemineku tõttu valdkonna eest vastutav minister KHAN-iga. Riigieelarve seaduses planeeriti asendada kohtute haldamise nõukoda KHAN-iga kuna kohtute haldamise nõukoja volitused lõppevad. Kaitseväeteenistuse seaduses nähti ette kohtute haldamise nõukoja asendamine KHAN-iga kui kohtuniku ajateenistuseks vabastamise ettepaneku esitaja.

Kohtute haldamise nõukoda toetas oma 20.09.2024 istungil ettepanekut lisaks kohtuhalduse muutmisele eelnevalt kirjeldatud viisil käsitada esimese ja teise astme kohtuid põhiseadusliku institutsioonina, mh riigieelarve koostamise protsessis. Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt ei saa kohtusüsteem olemuslikult kuuluda mitte ühegi ministri valitsemisalasse. Õigusemõistmine

---

¹Eelnõu on kättesaadav eelnõude infosüsteemis <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ef505412-9612-4bd0-b430-df13ccd74a5c>

on iga riigi põhifunktsioon ja selle toimimine ei saa sõltuda konkreetse ministri või erakonna poliitilistest eelistustest ega hetkevajadustest. Õigusemõistmise usaldusvääruse ja kohtuvõimu autonoomsuse tagamiseks on vaja senist kohtute haldusmudelit muuta ning käsitada esimese ja teise astme kohtuid läbivalt õigusaktides põhiseadusliku institutsioonina nagu on ette näinud põhiseadus. Samal istungil kinnitas kohtute haldamise nõukoda kohtute uue arengukava 2024-2030². Arengukava kohaselt selleks, et kohus, selle kolm astet ja kolm haru oleksid vastutustundlikult juhitud terviklik kaasaegne organisatsioon, mis täidab oma ülesandeid efektiivselt ja kvaliteetselt, on vajalik, et riigieelarve koostamise protsessis käsitataks esimese ja teise astme kohtuid tervikuna põhiseaduslikku institutsioonina.

Justiitsministeerium esitas 10.10.2024 Vabariigi Valitsuse kabinetinõupidamisele memorandum, mis käsitles lisaks kohtuhaldusmudeli muutmisele ka vajadust käsitada kohtute sõltumatuse tagamiseks esimese ja teise astme kohtuid terves õigusruumis analoogselt Riigikohtuga põhiseadusliku institutsioonina.

10.10.2024 Vabariigi Valitsuse kabinetikoostöökogu kohaselt tuleb vastavalt muuta Justiitsministeeriumi 22.07.2024 kooskõlastusringile esitatud ja kooskõlastatud kohtute seaduse muutmise seaduse (kohtuhaldusmudel) eelnõud ning esitada see uuesti kooskõlastamiseks. Vastavalt kabinetikoostöökogu ja arvestades varasemale eelnõule laekunud tagasisidet, on käesolevas eelnõus tehtud võrreldes 22.07.2024 kooskõlastamisele esitatud eelnõuga järgmised olulisemad muudatused:

1. KHAN-i koosseis. Algse eelnõu kohaselt kuulub KHAN-i lisaks kohtunikest liikmetele Riigikogu liige ja 2 kohtunikest liikmete poolt valitud välisliiget. Käesoleva eelnõu kohaselt kuuluvad KHAN-i Riigikohtu esimees, 2 ringkonnakohtu kohtunikku, 3 esimese astme kohtunikku, justiits- ja digiminister või tema määratud esindaja, 2 Riigikogu liiget, Eesti Advokatuuri juhatuse nimetatud vandeadvokaat ja õiguskantsler või tema nimetatud esindaja. Kohtute esimehed võivad nõukogu töös osaleda sõnaõigusega.

2. Kohtute tööpiirkonna määramine on edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN-i pädevuses. Tegemist on kohtuorganisatsiooni ja selle territoriaalset struktuuri puudutava otsusega, mis sõltub ka eelarvest. Kohtute käsitamisel põhiseadusliku institutsioonina vastutab selle eest edaspidi KHAN.

3. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arvu ning jagunemise kohtute vahel, maakohtu rahvakohtunike arvu ja tasu määramise tingimused ning kohtunikuabide arvu kehtestab edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Tegemist on samuti kohtuorganisatsiooni puudutavate otsustega, mis sõltub eelarvest ning kohtute käsitamisel põhiseadusliku institutsioonina vastutab selle eest edaspidi KHAN.

4. Esimese ja teise astme kohtute käsitamiseks põhiseadusliku institutsioonina korrigeeritakse asjassepuudutavaid sätteid, mh registreeritakse riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikus registris (RKOARR) KHT, mis käsutab kohtuasutuste eelarvevahendeid. Vastutus esimese ja teise astme kohtute eelarvevahendite eest läheb Justiitsministeeriumilt üle kohtusüsteemile, kes kaitseb iseseisvalt oma eelarvet Riigikogu rahanduskomisjonis. Muudatuse tulemusel korrigeeritakse vastavalt ka riigieelarve seadust ja Vabariigi Valitsuse seadust.

---

² Kohtu arengukava 2024-2030. Kättesaadav: <https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/esimese-ja-teise-astme-kohtute-arengukava> (13.12.2024)

5. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorra ning kohtu kinnistusosakonna ja registriosakonna kodukorrad kehtestab edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN, millega seoses muudetakse kriminaalkohtumenetluse seadustikku, tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja väärteomenetluse seadustikku. Taotlus kohtu poolt tekitatud kahju hüvitamiseks esitatakse edaspidi Justiitsministeeriumi asemel KHAN-ile, millega seoses muudetakse riigivastutuse seadust.

Lisaks on eelnõud täiendatud kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemise ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamiseks, kuna praegu kehtiv kord on liialt keerukas ja aeganõudev. Muudatuse eesmärk on vähendada ülereguleerimist ja kohtu halduskoormust kohtuniku taotluse läbivaatamisel ning suurendada kohtunikuameti atraktiivsust võimalike uute kohtuniku kandidaatide seas. Muudatus toetab haldusmudeli muutmise eesmärki vähendada täiendavad bürokraatiat ja ajakulu. Vastavatele muudatustele on eelnenud väljatöötamiskavatsus³ ning vastavaid muudatusi on arutatud kohtute haldamise nõukoja 05.10.-06.10.2023 ja 08.12.2023 istungitel, samuti kohtute esimeestega ja Eesti Kohtunike Ühinguga.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika asekanstler Mari-Liis Mikli (5861 8982, mari-liis.mikli@just.ee) ja kohtute talituse nõunikud Marilin Reintamm (680 3116, marilin.reintamm@just.ee) ja Mari Kirs (5429 0114, mari.kirs@just.ee). Eelnõu aluseks on olulises osas 22.07.2024 kooskõlastamisele saadetud kohtute seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, mille töötas välja töörühm koosseisus Riigikohtu kohtunik Heiki Loot, Tartu Ringkonnakohtu direktor Tiina Ereb, Viru Maakohu esimees Liina Naaber-Kivisoo, Tartu Maakohu kohtunik Rutt Teeveer, Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik Villem Lapimaa ja Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika asekanstler Mari-Liis Mikli.

1.3. Märkused

Eelnõukohase seadusega muudetakse järgmiste seaduste järgmisi redaktsioone:

- 1) kohtute seadus (KS), RT I, 04.01.2024, 4;
- 2) avaliku teenistuse seadus (ATS), RT I, 27.09.2024, 3;
- 3) kaitseväeteenistuse seadus (KVTS), RT I, 27.09.2024, 6;
- 4) kriminaalmenetluse seadustik (KrMS), RT 12.12.2024, 7;
- 5) riigieelarve seadus (RES), RT I, 28.11.2024, 4;
- 6) riigivaraseadus (RVS), RT I, 04.12.2024, 25;
- 7) riigivastutuse seadus (RVastS), RT I, 11.03.2023, 86;
- 8) tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS), RT I, 22.03.2024,8;
- 9) Vabariigi Valitsuse seadus (VVS), RT I, 04.12.2024,2;
- 10) väärteomenetluse seadustik (VTMS), RT I, 29.06.2024,8.

Eelnõu on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2023–2027 punkt 11.2 näeb ette järgmise ülesande: analüüs ja ettepanekud kohtureformi elluviimiseks. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2024–2027 projekt näeb ette

---

³ Kohtute seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/9f8d74b9-62f3-4611-91ed-50e4f557a629> (14.12.2024)

järgmise ülesande: esimese ja teise astme kohtute haldusmudeli muutmine ning kohtute käsitlemine põhiseadusliku institutsioonina.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks Riigikogus on vajalik koosseisu häälteenus, sest muudetakse kohtukorralduse seadust (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 104 lg 2 p 14).

2. Seaduse eesmärk

Esiteks on seaduse oluline eesmärk suurendada kohtute vastutust ja otsustusõigust kohtute arendamisel ja haldamisel. Eesmärk märgib ühelt poolt Justiitsministeeriumi rolli muutumist – fookuse ümbertõstmist kohtuhalduse juhtimiselt õiguspoliitika kujundamisele – ning vastab teiselt poolt kohtute valmisolekule võtta rohkem vastutust kohtute haldamise ja arendamise eest⁴.

Teiseks on seaduse eesmärk suurendada kohtuvõimu sõltumatust täitevvõimust. Kuigi 29.07.2002 jõustunud kohtute seaduse ettevalmistamisel oli üheks oluliseks eesmärgiks kaasata kohtud kohtusüsteemi haldamisse ning suurendada kohtunike ja kohtuvõimu sõltumatust, milleks loodi kohtute haldamise nõukoda kui kooskõlastav organ oluliste kohtuhaldust puudutavate küsimuste otsustamisel, oli tegemist siiski pooliku lahendusega. Õigusemõistmise toimimise korra kohasus⁵ on tõhusalt võimalik tagada üksnes juhul, kui kogu kohtusüsteem toimib ja seda arendatakse edasi ühtsete põhimõtete ning ühtse korra alusel ning arvestades kohast rollijaotust. Sellisel juhul on süsteemisisesed kitsaskohad paremini tuvastatavad ja kõrvaldatavad.

Kolmandaks on seaduse eesmärk vähendada vastutuse hajumist kohtute haldamisel ning laiendada kohtuteülest vaadet kohtute arendamisele ja haldamisele. Praegu on kohtuhaldus killustunud mitme osapoole vahel, mis tähendab, et killustunud on ka vastutus nende ülesannete täitmise eest. Samuti ei taga ülesannete killustatus piisavalt kohtuteülest vaadet kohtute arendamisel ja haldamisel, st praegu puudub üks otsustusvõimeline keskne institutsioon, millel on terviklik tulevikuvaade kogu kohtusüsteemist lähtudes. Täitevvõimu ning esimese ja teise astme kohtute omavahelise pädevuse jaotust ja ka haldusülesannete killustumist iseloomustavad tabelid 1–4.

Tabel 1. Kohtute seaduse alusel justiits- ja digiministri pädevusse kuuluvad ülesanded

<p><u>Annab määruseid:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kohtumajade asukohad • kohtute tööpiirkonnad • kohtunike arv ja jagunemine kohtumajadesse • kohtuniku valveaja lisatasu arvestamise kord • kohtunikuabide arv • rahvakohtunike arv, tasu suurus ja kord • KO, RO ja kohtu kantselei kodukord	<p><u>Annab käskkirju:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • I ja II astme kohtute eelarve • kohtu esimehe nimetamine ja ametist vabastamine • kohtuniku konkursi kuulutamine • kohtuniku üleviimise vormistamine • statistilise aruande vorm • kohtudirektori nimetamine ja vabastamine • kohtudirektori töövaldkonna küsimuste korraldamine (nt tugiteenuste tsentraliseerimine)	<p><u>Muud ministri tegevused:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • järelevalve kohtu esimehe kohustuste täitmise üle • ATS järelevalve kohtudirektori üle <p><u>Muud ministeeriumi tegevused:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • infosüsteemide arendused • kohtustatistika • KHN teenindamine • siseauditid <p>Võib anda JUM pädevusse kuuluva kohtuhaldusülesande üle kohtule</p>
---	--	--

⁴ Kohtute aastaraamat. 2023. 15 aastat hiljem: uus katse muuta kohtuhaldust. Heiki Loot, Mait Laaring. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/15-aastat-hiljem-uus-katse-muuta-kohtuhaldust/>.

⁵ Vt ka ajakirjas Õiguskeel (2009/4) avaldatud Virgo Saarmetsa artikkel „Mis on korra kohane õigusemõistmine ja kuidas seda tagada?“.

Tabel 2. Kohtute seaduse alusel kohtu esimehe pädevusse kuuluvad ülesanded

<u>Kinnitab:</u>	<u>Nimetab:</u>	<u>Kontrollib, valvab:</u>	<u>Kooskõlastab:</u>
<ul style="list-style-type: none"> kohtunike arvulise jaotuse osakondade vahel kohtu õigusemõistmise struktuuri ja koosseisu kohtunike puhkuste ajakava kohtu kodukorra (kooskõlastatult üldkoguga) 	<ul style="list-style-type: none"> osakonnajuhataja kohtujuristid kohtunikuabid 	<ul style="list-style-type: none"> järelevalve KS § 45 alusel ATS järelevalve koolituskava täitmine õigusemõistmise korrakohast toimimist 	<ul style="list-style-type: none"> kohtudirektori koostatud kohtu eelarve eelnõu

Tabel 3. Kohtute seaduse alusel kohtudirektori pädevusse kuuluvad ülesanded

Kinnitab kohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu	Valmistab ette kohtu eelarve eelnõu	Määrab kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna juhatajad
Kinnitab ametisse ja vabastab ametist kohtuteenistujad	Käsutab kohtuasutuse eelarvevahendeid	Teostab järelevalvet kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas
	Vastutab kohtuasutuse raamatupidamise korralduse eest	
	Korraldab kohtuasutuse asjaajamist, vara kasutamist	

Tabel 4. Kohtute seaduse alusel kohtute haldamise nõukoja pädevusse kuuluvad ülesanded

<u>Kohtunike tööjaotusplaani koostamise täpsemad alused, sh kohtunike spetsialiseerumise põhimõtted</u>	<u>Nõusolek:</u>	<u>Seisukoht kohtute aastaelarve kujundamise ja muutmise põhimõtete kohta</u>	<u>Arvamused:</u>
	<ul style="list-style-type: none"> kohtu tööpiirkond kohtu ja kohtumaja asukoht kohtunike arv kohtu esimehe nimetamine ja ennetähtaegne vabastamine kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmine rahvakohtunike arv KIS registriandmete koosseis ja nende esitamise kord rahvakohtunike tasu suurus ja maksmise kord kohtuniku valveaja lisatasu arvestamise kord 		<ul style="list-style-type: none"> Riigikohtu vabale kohale kandideeriv isik kohtuniku vabastamine

Seaduse neljas eesmärk on tagada ühtne ja ühtlase kvaliteediga kohtuhaldusteenus kõigi kohtute jaoks. See tähendab, et tugiteenuste kättesaadavus ja tase peab olema kohtute jaoks ühetaoliselt kvaliteetne. Viimastel aastatel on tugiteenuste ühtlustamisega küll juba tegeletud, kuid selline ühtlustamine peab jätkuma ja toimima kõigi tugiteenuste puhul.

Viieandaks on seaduse eesmärgiks lahendada kohtu kui põhiseadusliku institutsiooni sõltumatuse küsimus. Kuigi esimese ja teise astme kohtud on Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt analoogselt Riigikohtuga põhiseaduslik institutsioon, ei käsitata neid seni sellena

teistes õigusaktides, s.o kohtute seaduses, riigieelarve seaduses, riigivaraseaduses ja Vabariigi Valitsuse seaduses.

Esimese ja teise astme kohtute andmine Justiitsministeeriumi hallatavateks otsustati Vabariigi Valitsuse seadusega 1995. aastal. Samal ajal jäi Riigikohus jätkuvalt isehaldavaks. Sellise otsuse tegemisel tugineti eelkõige sellele, et sama haldusmudel oli kasutusel Eestis ka enne 1940. aastat, kus eksisteeris kohtuministeerium. 2000. aastal kohtute seaduse eelnõule 607 SE I lisatud tollaegse Riigikohtu esimehe Uno Lõhmuse eriarvamuse kohaselt tulenes see põhiseaduse ekslikust tõlgendamisest. Et 2000. aasta kohtute seaduse väljatöötamise käigus seda küsimust eraldi ei käsitletud, jäi selline regulatsioon siiski seadusesse ekslikult alles. Arvestades senise süsteemi ebaefektiivsust ja selle suhtes aastaid esitatud kriitikat on põhjendamatu senise praktika jätkamine. Põhiseadus käsitleb kohut ühtse tervikliku kehana, kelle ülesanne on õigust mõista. Põhiseaduse kohaselt on sõltumatu institutsioon kogu kohus: maakohtud, halduskohtud, ringkonnakohtud ja Riigikohus. Ehk kohtusüsteem on üks põhiseaduslik tervik, mida tuleb finantseerida funktsiooni-, mitte haldusalapõhiselt. Vaatamata sellele käsitatakse erinevates õigusaktides põhiseadusliku institutsioonina jätkuvalt vaid Riigikohtu ning maa-, haldus- ja ringkonnakohtud on osa riigiasutustest. Selline vahetegemine ei ole põhjendatud ning eriti suurt mõju avaldab see riigi eelarvestrateegia kujunemise protsessis. Kohtute sõltumatuse tagamiseks on oluline, et ka esimese ja teise astme kohtuid käsitletakse riigieelarve seaduses ja riigieelarve koostamise protsessis analoogselt Riigikohtuga põhiseadusliku institutsioonina nagu näeb ja on alati ette näinud põhiseadus. Seega peavad ka esimese ja teise astme kohtud saama oma eelarvet ise koostada ja kujundada ning kaitsta Riigikogus iseseisvalt, ilma täitevvõimu vahele sekkumiseta. Vähemtähtis ei ole ka see, et otsustuspädevus oma eelarve kujundamise ja kaitsmise üle annab kohtutele võimaluse tööprotsesse optimeerida ja efektiivistada, mis tulemusena toob menetlusosalistele kaasa kiirema kohtumenetluse. Seega tuleb esimese ja teise astme kohtuid käsitada Riigikohtu kõrval eraldiseisva põhiseadusliku institutsioonina. Eelnevalt on selgitatud, et Riigikohus on konstitutsioonikohus, kes lahendab tekkinud vaidlusi lõplikult, st igasugust võimalikku huvide konflikti tuleb ennetada. See toetab ka juba Eesti taasiseseisvumisel leitud lahendust, et Riigikohus peab olema isehaldav. Analoogselt hoitakse ka teistes lähiriikides kõrgeima kohtute haldus- ja juhtimismudelit eraldiseisvana alama astme kohtutest.

Eesmärgi täitmiseks on esiteks vaja muuta kohtuhalduse senist korraldust ning anda Justiitsministeeriumilt kohtuhaldust puudutavad pädevused üle kohtusüsteemile. Teiseks tuleb luua kohtusüsteemi sees organid, mis täidavad kohtuhaldusülesandeid, st luua õigusemõistmise toimimiseks vajalikud organisatsioonilised tingimused. Seejuures on kohtuhaldusmudeli ümbervaatamise vajadus pikaajaline. Kohtuhalduse eraldamise täitevvõimust nägi ette juba 2009. a kohtute seaduse eelnõu 649 SE⁶, mille oluline plaanitud muudatus oligi Justiitsministeeriumilt esimese ja teise astme kohtute haldamise ülesande ülevõtmine ja kõigi kohtuastmete haldamise ülesannete jagamine loodavate kohtute nõukogu ja Kohtuhalduskeskuse vahel. Kavandatud muudatusi ei rakendatud, kuna eelnõu kritiseeriti Riigikohtu esimehele antava liigse võimu ja täitevvõimule omaste subordinatsiooniliste suhete kehtestamise tõttu. Eelnõu väljatöötamisel on muuhulgas arvestatud eelnõule 649 SE esitatud kriitikat ja leitud optimaalseim lahendus. Kolmandaks tuleb viia õigusaktid vastavusse põhiseadusega, st käsitada esimese ja teise astme kohtuid põhiseadusliku institutsioonina, milleks on vajalik luua eraldi asutusena Kohtuhaldusteenistus.

---

⁶ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b05e68b5-7f81-a11a-485a-85fdff01f55c/kohtute-seadus>.

Oluliseks toeks eelnõu väljatöötamisel on olnud Soome kogemus kohtuhalduse reformimisel 2020. a, arvestades seejuures Eesti kohtusüsteemi eripära ning eelnõu väljatöötamise käigus tehtud ettepanekuid. Soome kohtuhaldusreformiga anti suur osa kohtuhaldusülesandeid Justiitsministeeriumilt üle kohtute ametile ([Tuomioistuinvirasto](#)). Samamoodi on planeeritud eelnõus. Reformi üks peamisi eesmärke oli suurendada kohtute ja kohtunike vastutust kohtusüsteemi tulemuste eest. Soome kohtute ameti ülesanne on tagada kohtute tööks vajalikud tingimused ning arendada, planeerida ja toetada kohtute tööd. Kuigi Soome kohtute amet on iseseisev riigiasutus Justiitsministeeriumi haldusalas, on selle ülesanded paljuski samad, nagu on kavandatud eelnõus KHAN-il ja KHT-l. Nii näiteks teeb amet ministeeriumile ettepanekud kohtute eelarve kohta ja otsustab eelarve jaotuse kohtute vahel. Samuti vastutab amet kohtute tööruumide, infosüsteemide, kohtunike ja kohtutöötajate koolituse, koosseisude ja teenistussuhete, kommunikatsiooni ja kohtute arendusprojektide eest. Samuti toetab ta kohtunike valikukomisjoni ja koolitusnõukogu tööd. Kohtute ameti kõrgeim otsustusorgan on kaheksaliikmeline nõukogu, mille nimetab viieks aastaks ametisse valitsus. Nõukokku kuuluvad kuus kohtunikku eri kohtuastmetest ja -harudest, üks kohtuteenistujate esindaja ja üks avaliku halduse juhtimise ekspert. Nõukogu määrab kindlaks kohtute ameti peamised eesmärgid, strateegia ja juhtimispõhimõtted ning otsustab Justiitsministeeriumile esitatavad kohtute ja kohtute ameti eelarveettepanekud, eelarve kohtutevahelise jaotuse, kohtunike (v.a kõrgeimate kohtute kohtunike) ametikohtade loomise, kaotamise ja ümberpaigutamise ning muud ameti tegevuse seisukohast olulised küsimused. Soome kohtute ameti igapäevane juhtimine on peadirektori ülesanne, kelle nimetab viieks aastaks ametisse nõukogu. Kohtute ametis on kolm osakonda ja selles töötab umbes 60 inimest.⁷

Käesoleva seaduseelnõu aluseks on kohtuhaldusmudeli muutmist käsitlev väljatöötamiskavatsus⁸ (edaspidi VTK) ja eelnõu⁹, millele andis põhimõttelise toetuse kohtute haldamise nõukoda oma 24. mai 2024. aasta istungil nr 129. Kohtute haldamise nõukoda toetas oma 130. istungil 20.09.2024 ettepanekut lisaks kohtuhalduse muutmisele käsitada esimese ja teise astme kohtuid põhiseadusliku institutsioonina, mh riigieelarve koostamise protsessis. Vabariigi Valitsuse 10.10.2024 kabinetiootsuse kohaselt tuleb vastavalt muuta Justiitsministeeriumi 22.07.2024 kooskõlastusringile esitatud ja kooskõlastatud eelnõud ja esitada see uuesti kooskõlastamisele. Lisaks on eelnõud täiendatud kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemise ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamiseks, mille aluseks on vastav väljatöötamiskavatsus¹⁰ ning millele laekunud tagasisidet on arvestatud kehtiva regulatsiooni täpsustamisel.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

3.1. Kohtute seaduse muutmise

Eelnõu §-ga 1 muudetakse kohtute seadust.

---

⁷ Kohtute aastaraamat. 2023. 15 aastat hiljem: uus katse muuta kohtuhaldust. Heiki Loot, Mait Laaring. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/15-aastat-hiljem-uus-katse-muuta-kohtuhaldust/>

⁸ Väljatöötamiskavatsus on kättesaadav eelnõude infosüsteemis <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/deddc65-b8ba-472d-aaa4-b9b2cba868b5>

⁹ Eelnõu on kättesaadav eelnõude infosüsteemis <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/ef505412-9612-4bd0-b430-df13ccd74a5c>.

¹⁰ Väljatöötamise kavatsus on kättesaadav eelnõude infosüsteemis: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/9f8d74b9-62f3-4611-91ed-50e4f557a629>.

Väljatöötamiskavatsusele esitatud arvamustega on võimalik tutvuda Justiitsministeeriumi avalikus dokumendiregistris <https://adr.rik.ee/jm/dokument/14833457>

Eelnõu § 1 punkt 1. KS-i § 9 lõige 3. KS-i § 9 lõiget 3 muudetakse selliselt, et edaspidi otsustab maakohu kohtumajade täpsed asukohad valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Arvestades kohtuhalduse üleminekut Justiitsministeeriumilt kohtutele ning esimese ja teise astme kohtute käsitamist põhiseadusliku institutsioonina, ei ole kohtumajade asukohtade määramine ministri poolt edaspidi põhjendatud. Seejuures, kuna KHAN-i liikmeteks on ka täitevvõimu ja seadusandliku võimu esindajad, on tagatud, et kohtumajade asukohtade määramisel võetakse aluseks ka laiem riigiülene vaade. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 46 „[Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 2. KS-i § 9 lõige 4. KS-i § 9 lõige 4 reguleerib maakohu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust. Kehtivas seaduses eristatakse struktuuri ja koosseisu kinnitamise õigust sõltuvalt sellest, kas tegemist on õigusemõistmisega seotud struktuuri ja koosseisuga või mitte. Üldjuhul kinnitab struktuuri ja koosseisu kohtu direktor, välja arvatud õigusemõistmise funktsiooni korral, mil struktuuri ja koosseisu kinnitab kohtu esimees. Kuivõrd eelnõuga kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtuhaldust korraldab kohtute üleselt KHT ning esimehe ülesandeks jääb konkreetse kohtuasutuse juhtimine, kinnitab maakohu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu edaspidi kohtu esimees. Struktuuri kinnitamisel lähtutakse kohtute seaduse §-s 43 sätestatust, st eelarvest.

Eelnõu § 1 punkt 3. KS-i § 10 lõige 1. KS-i § 10 lõike 1 kohaselt määrab maakohu tööpiirkonna valdkonna eest vastutav minister. Muudatuse tulemusel kehtestab maakohu tööpiirkonna KHAN. Arvestades kohtuhalduse üleminekut Justiitsministeeriumilt kohtutele ning esimese ja teise astme kohtute käsitamist põhiseadusliku institutsioonina, ei ole tööpiirkonna määramine ministri poolt edaspidi põhjendatud ning strateegilise otsustusorganina peab vastav pädevus olema KHAN-il. Seejuures, kuna KHAN-i liikmeteks on ka täitevvõimu ja seadusandliku võimu esindajad, on tagatud, et tööpiirkondade määramisel võetakse aluseks ka laiem riigiülene vaade.

Eelnõu § 1 punkt 4. KS-i § 11. KS-i § 11 reguleerib maakohu kohtunike arvu. Kehtiva seaduse kohaselt määrab maakohute kohtunike arvu ja jagunemise kohtumajade vahel valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära maakohu esimehe ja selle ringkonnakohtu esimehe arvamuse, kelle tööpiirkonda kohus kuulub. Muudatuse tulemusel sätestatakse paragrahvis, et maakohu kohtunike arvu ja jagunemise maakohute vahel kehtestab KHAN, kuulanud ära maakohu esimehe ja selle ringkonnakohtu esimese arvamuse, kelle tööpiirkonda kohus kuulub. Selline lahendus toetab tasakaalu kohtunike sõltumatuse tagamise ja kohtunike ametikohtadega kaasnevate kulude kontrolli vahel. Tegemist on eelkõige töökorraldusliku küsimusega, mille peaks ministri asemel kindlaks määrama KHAN. Kuigi kehtiv kord justkui viitab, et kohtunike jagunemise määramisel kuulatakse ära vaid ühe maakohu esimehe ja ringkonnakohtu esimehe arvamus, kelle tööpiirkonda kohus kuulub, arvestatakse praktikas kõikide seotud kohtute esimeeste arvamusega. Ühese arusaadavuse huvides on eelnõuga korrigeeritud, et kuulatakse ära esimeeste, st kõikide seotud kohtute esimeeste arvamus.

Kohtunike jagunemise kohtumajade vahel otsustab edaspidi ministri asemel kohtu esimees, arvestades, et kohtu esimehel on juba praegu KS-i § 9 lõike 4 alusel õigus kinnitada maakohu struktuur ja kohtuteenistujate koosseis. Kohtunike kohtumajadesse jagunemise otsustusõiguse andmine esimehele on põhjendatud, kuna tegemist on kohtu koosseisu küsimusega ning esimehel kui kohtu juhil on parim teadmine, millisesse kohtumajja kohtunikku vaja on. Seejuures, kohtuniku konkursi kuulutab edaspidi välja KHAN koostöös kohtu esimehega, st

kuigi KHAN-il on pädevus konkurss välja kuulutada (varasema valdkonna eest vastutava ministri asemel), on väljakuulutamise eelduseks kohtu esimehe sisend, millisesse kohtumajja konkurss välja kuulutatakse.

Selline lahendus tagab, et kohtunike koguarvu muudetakse läbimõeldult ja arvestades laiemalt õigusemõistmisele juurdepääsu vajadusega, kuid samas tagades piisava paindlikkuse kohtusüsteemis töö korraldamiseks kohtunike jaotamise kaudu kohtute ja kohtumajade vahel. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 47 „[Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 5. KS-i § 12 lõige 1. KS-i § 12 lõike 1 kohaselt nimetatakse maakohtu esimees esimese ja teise astme kohtunike seast seitsmeks aastaks. Kohtu esimehe nimetab valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära selle kohtu üldkogu arvamuse, mille esimeheks kohtunik nimetatakse. Muudatuse tulemusel nimetab edaspidi esimehe valdkonna eest vastutava ministri asemel ametisse KHAN. Arvestades KHAN-i rolli kohtute haldamisel ja arendamisel, on põhjendatud, et just KHAN-il on õigus teha lõplik otsus, kes on sobivaim esimees. Ka kehtiva seaduse kohaselt on esimehe valikul vaja kohtute haldamise nõukoja nõusolekut (KS § 41 lõige 1 punkt 5), st ka juba praegu on antud kohtusüsteemile oluline roll esimehe valikul. Muudatuse tulemusel see roll põhjendatult veelgi tugevneb.

Samuti sätestatakse, et maakohtu esimehe konkursiks moodustab KHAN konkursikomisjoni. Ka praegu moodustatakse esimehe konkursi korraldamiseks komisjon, mistõttu on tegemist senise praktika õigusliku fikseerimisega. Muudatuse kohaselt kehtestab esimehele esitatavad täpsemad nõuded ja konkursi korraldamise korra KHAN. Seega määrab KHAN kindlaks esiteks selle, millised on esimehele esitatavad nõuded töökogemuse (näiteks ka varasem juhtimiskogemus) või isiksuseomaduste kohta. Seejuures on KHAN-il võimalik valikukriteeriumide kujundamisel lähtuda ka juba väljatöötatud kompetentsimudelitest, näiteks Riigikantseleis väljatöötatud avaliku teenistuse tippjuhtide kompetentsimudel¹¹. Samuti on KHAN-i reguleerida see, kuidas konkurss on üles ehitatud, näiteks kandidaatide läbitavad voorud ning konkursikomisjoni kohustus esitada KHAN-ile otsustamiseks valiku kandidaatidest, keda tutvustatakse ka üldkogule arvamuse andmiseks. Seega tuleb KHAN-il kujundada kogu esimehe valikuprotsess. Protsessi paindlikkuse tagamiseks ei ole põhjendatud ega vajalik selle täpsem reguleerimine seaduse tasandil. Sama muudatus kehtib ka haldus-ja ringkonnakohtu esimeeste valikul (KS-i § 20 lõige 1 ja § 24 lõige 1).

Eelnõu § 1 punkt 6. KS-i § 12 lõige 2. KS-i § 12 lõike 2 esimese lause kohaselt esindab ja juhib maakohtu esimees kohtuasutust oma pädevuse piires. Lause sõnastust muudetakse selliselt, et jäetakse ära sõnad „oma pädevuse“ piires. Tegemist on ebavajaliku täiendusega: kui seni jagunes kohtuasutuse juhtimine kohtu esimehe ja kohtudirektori vahel, siis muudatuse jõustumisel lõpevad ka kohtudirektori sellised volitused. Seega esimehele sätestatakse ühene õigus esindada ja juhtida kohtuasutust. Esimehe konkreetset ülesannet on seaduses juba eraldi reguleeritud.

Eelnõu § 1 punkt 7. KS-i § 12 lõike 3 punkt 1¹. KS-i § 12 lõiget 3 täiendatakse punktiga 1¹, millega lisatakse maakohtu esimehe ülesannete hulka korraldada kohtuasutuse haldamist

---

¹¹ Riigikantselei. Avaliku teenistuse tippjuhtide kompetentsimudel. <https://www.riigikantselei.ee/et/tippjuhtide-kompetentsimudel>.

koostöös KHT-ga ulatuses, mis ei ole KHT pädevuses. Kuivõrd KHT on kohtuid teenindav struktuuriüksus, st ta täidab oma ülesandeid lähtuvalt kohtute vajadustest ja koostöös esimeestega, on põhjendatud see ülesanne sätestada ka esimehe ülesannete hulgas. Pärast kohtudirektori volituste lõppemist vastutab kohtu esimees oma kohtuasutuse haldamise eest täielikult. KHAN võib tema vastutuse ulatust vähendada, andes osa kohtuhalduse ülesandeid üle KHT-le. Samas võib KHAN jätta vastutuse teatud ülesannete täitmise eest küll kohtu esimehele, kuid selleks vajaliku ressursi (näiteks tööjõu) koondada KHT-sse. Sellisel juhul peab kohtu esimees täitma ülesannet KHT-ga koostöös, st kohtu esimehel oleva ülesande täitmisel vajamineva ressursi tagab KHT. Seega seisneb esimehe vastutus ühelt poolt kohtuasutuse kui süsteemi ühe osa haldamises, kuid teisalt peab toimuma koostöös KHT-ga ja teiste kohtute esimeestega ehk arvestades kogu kohtusüsteemi huve. Vaid sellisel juhul on võimalik tagada kohtusüsteemi kui terviku efektiivne eesmärgipärane toimimine.

Eelnõu § 1 punkt 8. KS-i § 12 lõike 3 punktis 2 täpsustatakse, et esimees kooskõlastab KHT direktori koostatud kohtu eelarve eelnõu. Kehtiva seaduse kohaselt kooskõlastab esimees kohtu direktori koostatud kohtu eelarve eelnõu, aga muudatuse tulemusel koostab eelnõu edaspidi KHT direktor. Muudatus on eelkõige tehniline, kuna eelarve eelnõu kooskõlastaja muutub, kuid samas tagab esimehe kooskõlastus ka eelarve vastavuse kohtu vajadustele.

Eelnõu § 1 punkt 9. Punktiga 9 asendatakse KS-i § 12 lõigetes 4, 5 ja lõike 12 teises lauses, § 24 lõike 4 sissejuhatavas lauseosas, § 24 lõikes 5, § 36 punktis 2, § 45 lõike 2 esimeses ja teises lauses, § 57 lõikes 1, § 85 lõikes 3 ja §-s 127¹ sõnad „valdkonna eest vastutav minister“ sõnadega „kohtute haldus- ja arendusnõukogu“ vastavas käändes.

KS-i § 12 lõike 4 muudatuse tulemusel võib kohtu esimehe enne tähtaja lõppemist ametist vabastada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Arvestades, et eelnõu kohaselt on KHAN-il õigus esimees ametisse nimetada ja järelevalvet teha, on põhjendatud, et KHAN-il on õigus esimees enne tähtaja lõppemist ka ametist vabastada. Kuna KHAN-il on õigus esimees ametist vabastada, täpsustatakse lõikes 5, et esimehe vabastamisel KS-i § 12 lõike 4 punktis 2 nimetatud juhul (kui ta on süüliselt jätnud oma ülesanded olulisel määral täitmata), kuulab kohtu üldkogu ja ringkonnakohtu arvamuse ära KHAN. Lõike 12 muudatuse järgi tuleb esimehel ametiaja lõppemisel tähtaja saabumise tõttu esitada tagasisipöördumise avaldus KHAN-ile, mitte enam valdkonna eest vastutavale ministrile.

KS-i § 24 lõike 4 muudatuse tulemusel võib analoogselt maa- ja halduskohtuga esimehe enne tähtaja lõppemist vabastada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Samuti kuulab lõike 5 muudatuse tulemusel ringkonnakohtu esimehe vabastamisel § 24 lõike 4 punktis 2 nimetatud juhul (kui ta on süüliselt jätnud oma ülesanded olulisel määral täitmata) üldkogu arvamuse ära valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN.

KS-i § 36 punkti 2 muudatuse kohaselt annab kohtu üldkogu arvamuse kohtu esimehe ametisse nimetamise ja seaduses sätestatud juhul ka ametist vabastamise kohta edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN-ile. Muudatus on vajalik, kuna esimehe nimetamine ja vabastamine on edaspidi KHAN-i pädevuses. Seega tuleb ka üldkogu arvamuse esitada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN-ile.

KS-i § 45 lõike 2 muudatusena teostab edaspidi esimese ja teise astme esimehe kohustuste täitmise üle järelevalvet valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Samuti võib lõike 2 teise lause kohaselt just KHAN nõuda kohtu esimehelt seletusi õigusemõistmise korrakohase

toimimise kohta kohtus. Arvestades, et edaspidi kuulub kohtu esimehe ametisse nimetamine ja ametist vabastamine KHAN-i pädevusse, peab ka järelevalveõigus olema just KHAN-il.

KS-i § 57 lõike 1 esimese lause muudatusena võib Riigikohtu üldkogu kohtuniku tema nõusolekul ja KHAN-i ettepanekul määrata kohtunikuametisse teise sama astme või madalama astme kohtusse. Kehtiva seaduse järgi on selleks vajalik valdkonna eest vastutava ministri ettepanek, aga KHAN-i rolli arvestades on kohane KHAN-i sellekohane ettepanek.

Eelnõu § 1 punkt 10. KS § 14 reguleerib rahvakohtunike arvu. Kehtiva regulatsiooni kohaselt määrab maakohu rahvakohtunike arvu valdkonna eest vastutav minister kooskõlastatult kohtute haldamise nõukojaga, kuulanud ära maakohu üldkogu arvamuse. Muudatuse tulemusel määrab maakohu rahvakohtunike arvu KHAN, kuulanud ära maakohu üldkogu arvamuse. Rahvakohtunikud on osa õigusemõistmisest ja analoogselt maakohu kohtunike arvu määramisega on tegemist eelkõige töökorraldusliku küsimusega. Lisaks tuleb arvestada, et rahvakohtunike arv sõltub otseselt eelarvest, mille eest vastutab eelnõu kohaselt KHAN, mistõttu ei ole põhjendatud, et rahvakohtunike arvu saab otsustada valdkonna eest vastutav minister. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 14.04.2015 määrus nr 15 „[Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 11. KS-i § 15 lõige 4, § 16 lõige 4, § 16¹ lõige 3. KS-i § 15 lõiget 4 muudetakse selliselt, et kinnistusosakonna juhataja määrab kinnistusosakonna kohtunikuabide seast edaspidi kohtu direktori asemel kohtu esimees. Muudatus on vajalik, kuivõrd senised kohtu direktori ülesanded lähevad suures ulatuses üle KHT-sse. Seejuures ei saa kohtu põhitegevuse hulka kuuluvaid ülesandeid KHT-le üle anda ning need jäävad kohtusse. Kuna kohtunikuabide töö on seotud õigusemõistmisega, peab ka osakonna juhataja määramine ja kohtunikuabide üle järelevalve tegemine (eelnõukohane § 45 lõige 3) olema esimehe ülesandeks. Samal põhjusel muudetakse ka KS-i § 16 lõiget 4 ja § 16¹ lõiget 3 ning antakse kohtu esimehele õigus määrata kohtu direktori asemel registriosakonna juhataja ja maksekäsuosakonna juhataja.

Eelnõu § 1 punkt 12. KS-i § 18 lõige 3. KS-i § 18 lõiget 3 muudetakse selliselt, et halduskohtu tööpiirkonnad kehtestab edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Ka kohtumajade täpsed asukohad otsustab edaspidi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Iga kohtumaja asukoht on jätkuvalt ka halduskohtu asukohaks. Tegemist on analoogselt muudatusega maakohutega KS-i § 9 lõikes 3 ja §-s 10. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 46 „[Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 13. KS-i § 18 lõige 4. Lõige 4 reguleerib halduskohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust, mida muudetakse analoogselt maakohutega KS-i § 9 lõikes 4. Kehtivas seaduses eristatakse struktuuri ja koosseisu kinnitamise õigust sõltuvalt sellest, kas tegemist on õigusemõistmisega seotud struktuuri ja koosseisuga või mitte – üldjuhul kinnitab struktuuri ja koosseisu kohtu direktor, välja arvatud õigusemõistmise funktsiooni korral, mille puhul kinnitab struktuuri ja koosseisu kohtu esimees. Kuivõrd eelnõuga kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtuhaldust korraldab kohtute üleselt KHT ning esimehe ülesandeks jääb konkreetse kohtuasutuse juhtimine, kinnitab halduskohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu edaspidi kohtu esimees. Struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamisel lähtutakse KS-i §-s 43 sätestatust, st eelarvest.

Eelnõu § 1 punkt 14. KS-i § 19. KS-i § 19 reguleerib halduskohtunike arvu, mida muudetakse analoogselt maakohtutega (KS-i § 11). Kehtiva seaduse kohaselt määrab halduskohtunike arvu ja jagunemise kohtumajade vahel valdkonna eest vastutav minister, kuulunud ära halduskohtu esimehe ja selle ringkonnakohtu esimehe arvamuse, kelle tööpiirkonda kohus kuulub. Muudatuse tulemusel kehtestab halduskohtu kohtunike arvu ja jagunemise halduskohtute vahel KHAN, kuulunud ära halduskohtute esimeeste ja ringkonnakohtute esimeeste arvamuse. Sarnaselt maakohtutega jääb muudatuse tulemusel esimehe otsustada kohtunike jagunemine kohtumajade vahel, kuna tegemist on esimehe pädevusse kuuluva konkreetse kohtu koosseisu küsimusega.

Eelnõu § 1 punkt 15. KS-i § 22 lõige 6. Tegemist on volitusnormiga, mis annab valdkonna eest vastutavale ministriile õiguse kehtestada määrusega ringkonnakohtu täpne asukoht. Muudatuse tulemusel seda volitusnormi ei ole enam vaja. KS-i § 22 lõiget 6 muudetakse selliselt, et edaspidi otsustab ringkonnakohtu täpse asukoha valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Eelnõuga ei muudeta seni kehtivat erisust, et kui maa- ja halduskohtu tööpiirkonnad määrab valdkonna eest vastutav minister (eelnõukohaselt KHAN), siis ringkonnakohtute tööpiirkonnad on kehtestatud seaduses (§ 22 lõiked 3 ja 4). Muudatus on aluseks ka justiitsministri 27.10.2005 määruse nr 46 „[Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad](#)“ kehtetuks tunnistamiseks.

Eelnõu § 1 punkt 16. KS-i § 22 lõige 7. KS-i § 22 lõige 7 reguleerib ringkonnakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamise õigust, mida muudetakse analoogselt maa- ja halduskohtutega (§ 9 lõige 4, § 18 lõige 4). Muudatusega sätestatakse üheselt, et ringkonnakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitab edaspidi kohtu esimees. Kuivõrd eelnõuga kaotatakse kohtudirektorite ametikohad ja kohtuhaldust korraldab kohtute üleselt KHT ning esimehe ülesandeks jääb konkreetse kohtuasutuse juhtimine, ei ole vajadust eristada kohtu direktori ja kohtu esimehe pädevust ringkonnakohtu struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamisel sõltuvalt sellest, kas tegemist on õigusemõistmise funktsiooniga või mitte. Struktuuri ja kohtuteenistujate koosseisu kinnitamisel lähtutakse KS §-s 43 sätestatust, st eelarvest.

Eelnõu § 1 punkt 17. KS-i § 23. KS-i § 23 reguleerib ringkonnakohtunike arvu, mida muudetakse analoogselt maa- ja halduskohtute asjakohaste sätetega (KS-i §-d 11 ja 19). Muudatuse tulemusel sätestatakse et ringkonnakohtu kohtunike arvu kehtestab valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN, kuulunud ära ringkonnakohtu esimeeste arvamuse. Muudatus on aluseks justiitsministri 27.10.2005 määruse nr 47 „[Maa-, haldus- ja ringkonnakohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 18. Punktiga 18 asendatakse KS-i §-s 34 lõikes 3, § 37 lõikes 4¹ ja § 99¹ lõikes 2 sõnad „kohtute haldamise nõukoda“ tekstiosaga „kohtute haldus- ja arendusnõukogu“ vastavas käändes.

KS-i § 34 lõige 3 reguleerib kohtute infosüsteemi andmete koosseisu, esitamise korda ja juurdepääsuõiguse taotlemist. Kehtiva seaduse kohaselt kehtestab täpsema korra valdkonna eest vastutav minister kooskõlastatult kohtute haldamise nõukojaga. Muudatuse tulemusel kehtestab minister selle kooskõlastatult KHAN-iga. Eelnõukohase seaduse põhjal muudetakse justiitsministri 15.02.2006 määrust nr 5 „[Kohtute infosüsteemi põhimäärus](#)“.

KS-i § 37 lõike 4¹ muudatuse tulemusel kehtestab kohtunike tööjaotusplaani koostamise täpsemad alused edaspidi kohtute haldamise nõukoja asemel KHAN ning kohtud lähtuvad

tööjaotusplaani kinnitades kohtute seadusest ja KHAN-i kehtestatud alustest. Tegemist on tehnilise muudatusega, kuivõrd nõuandva kohtute haldamise nõukoja asemel tekib strateegilise otsustusorganina KHAN, kelle ülesanne kohtusüsteemi arendajana ja haldajana peab olema ka tööplaani aluste kehtestamine, samuti vajalike ressursside jagamine.

KS-i § 99¹ lõike 2 muudatuse tulemusel on Riigikohtu üldkogul kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmiseks vajalik kohtute haldamise nõukoja nõusoleku asemel KHAN-i nõusolek. Tegemist on tehnilise täpsustusega, kuivõrd kohtute haldamise nõukoja volitused lõpevad ning selle ülesanded lähevad üle KHAN-ile.

Eelnõu § 1 punkt 19. KS § 30 lõike 5 esimene ja teine lause sätestab valdkonna eest vastutava ministri õiguse võtta osa Riigikohtu üldkogust kui seal ei vaadata läbi kohtulahendeid ning ministri sõnaõiguse üldkogul. Laused jäetakse välja seoses kohtuhalduse üleminekuga kohtutele, mistõttu ei ole põhjendatud justiits- ja digiministri absoluutne õigus osaleda Riigikohtu üldkogul, vaid Riigikohtu esimees saab seda eelnõukohase sättega igakordselt otsustada nagu ka teiste isikute puhul.

Eelnõu § 1 punkt 20. KS § 37 lõige 1² reguleerib esimese astme kohtuniku töökoormust ametisse astumisel esimesel kuuel kuul selliselt, et töökoormus on 90%. Lõiget täiendatakse selliselt, et töökoormus ei saa olla rohkem kui 90%. Muudatus tagab suurema paindlikkuse tegeliku töökoormuse kehtestamisel, st esimehel on võimalik kehtestada esimesel kuuel kuul ka väiksem töökoormus.

Eelnõu § 1 punkt 21. KS § 37 täiendatakse lõikega 1³, mille punkti 1 kohaselt võib kohtu esimees käskkirjaga vähendada osakonnajuhatajate või kolleegiumi esimeeste töökoormust õigusemõistmisel korralduslike ülesannete täitmiseks vajalikus määras või punkti 2 kohaselt vähendada kohtunike töökoormust seoses kohtuhalduse ülesannete täitmisega või osalusega kohtunike omavalitsusorganite või Vabariigi Valimiskomisjoni töös. Muudatus on vajalik, et luua enam paindlikkust kohtuniku töökoormuse vähendamisel kui kohtunik soovib panustada kohtusüsteemi arengusse või valimiste korraldusse toimimise ka muul viisil kui vaid õigusemõistmine, eeldusel, et kohtu esimees sellega nõus on.

Eelnõu § 1 punkt 22. KS § 37 lõike 2 punkt 4¹ tunnistatakse kehtetuks kuna selles sisalduv regulatsioon kohtu esimehe, kolleegiumi esimehe ja osakonnajuhatajale töökoormuse vähendamise osas tõstetakse ühese arusaadavuse huvides uude § 37 lõikesse 1³.

Eelnõu § 1 punktid 23 ja 24. KS § 37¹ lõiget 1 täiendatakse punktiga 3, millega luuakse kohtu esimehele alus võimaldada kohtunikul töötada osalise töökoormusega, sätestamata osakoormusega töötamisele konkreetset tähtaega. Avaliku teenistuse seaduse § 35 lõike 2 kohaselt on ametniku tööaeg 40 tundi seitsmepäevase ajavahemiku jooksul. Üldjuhul on tööaeg kaheksa tundi päevas. Kohtuniku tööaega reguleerib KS § 6. Kohtunik korraldab oma tööaja iseseisvalt (KS § 6 lõige 1). Kohtunik peab oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades seaduses ettenähtud menetlustähtaegu. Kohtunikele ei ole kehtestatud normtööaega, kuigi kohtunikelt ei saa nõuda ka töötamist ilma mõistliku puhkeajata, sh pidevalt töötamist üle 40 tunni nädalas¹². Kohtunik võib töötada kohtu esimehe loal osalise töökoormusega alla kolmeaastase lapse kasvatamisega või osalise töövõime korral. Kui kohtunik soovib muul põhjusel töötada osalise töökoormusega, siis ta saab teha vaid kuni üks aasta. Nimetatud

---

¹² Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2018. § 371 komm. 2 (I. Pilving).

üheaastast tähtaega võib kohtu esimees pikendada kohtuniku põhjendatud taotluse alusel korraga ühe aasta võrra (kehtiv KS § 37¹ lõige 2). Kohtu esimees peab kohtuniku pikendamise soovi igakord esitama üldkogule arvamuse andmiseks. Tegemist on kohtu esimehe jaoks mittesiduva arvamusega. Selline ühe aasta kaupa avalduse läbivaatamine koormab nii kohtu esimeest kui üldkogul osalevaid kohtunikke. Avaliku teenistuse seadus ja töölepingu seadus ajalist piirangut osalise koormusega töötamisel ette ei näe.

Muudatuse kohaselt on esimehel õigus võimaldada osalise töökoormusega töötamist ka muul mõjuval põhjusel, arvestades õigusemõistmise korra kohase toimimise vajadust. Niisugune lahendus võimaldab osakoormust mõistlikult ja paindlikult vähendada ka näiteks seoses kohtuniku tervisemuredega, õpingute jätkamisega doktoriõppes, töötamisega rahvusvahelises kohtus või vanema hooldamisega. Sellega seoses tunnistatakse kehtetuks **KS § 37¹ lõige 2**, millega kaotatakse töökoormuse võimaldamisel tähtajaline piirang. Muudatus võimaldab kohtu esimehel senisest paindlikumalt kohtunike vajadusi arvestada, mis loob omakorda kohtusüsteemist kaasaegsema töökeskkonna. Kuna kohtunikuamet on eluaegne ja kohtuniku ajutise äraoleku korral ei saa talle määrata asendajat, on mõistlik pakkuda töötamiseks paindlikke võimalusi.

Eelnõu § 1 punkt 25. KS-i § 38 lõige 2 reguleerib kohtunike täiskogu kokkukutsumist. Kehtiva regulatsiooni kohaselt on erakorralise täiskogu kokkukutsumise õigus nii valdkonna eest vastutaval ministril kui Riigikohtu esimehel. Kohtuhalduse ülevõtmisel ei peaks ministril enam vastavat õigust olema. Edaspidi on erakorralise täiskogu kokkukutsumise õigus vaid Riigikohtu esimehel, kes on ka kohtunike täiskogu juhatajaks.

Eelnõu § 1 punkt 26. KS § 38 lõike 3 punkti 3 muudatuse kohaselt valib kohtunike täiskogu edaspidi kohtute haldamise nõukoja kohtunikest liikmete ja asendusliikmete asemel KHAN-i kohtunikest liikmed ja asendusliikmed. Tegemist on tehnilise muudatusega, kuivõrd nõuandva kohtute haldamise nõukoja asemel tekib strateegilise otsustusorganina KHAN, mille kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise õigus peaks jääma samuti kohtunike täiskogule kui kõiki Eesti kohtunikke ühendavale kogule.

Eelnõu § 1 punkt 27. KS-i § 38³. KS-i kehtiv § 38³ reguleerib kohtute haldamise nõukoja ülesannete osalist üleandmist Riigikohtu esimehele. Kehtiva sätte kohaselt annab erakorralise või sõjaseisukorra ajal KS-i § 41 lõike 1 punktides 1 (kohtu tööpiirkond), 4 (kohtu ja kohtumajas alaliselt teenistuses olevate kohtunike arv) ja 5 (kohtu esimehe nimetamine ja vabastamine) nimetatud nõusoleku ja lõikes 2 nimetatud seisukoha (kohtute aastaelarvete kujundamise ning muutmise põhimõtted) kohtute haldamise nõukoja asemel Riigikohtu esimees. Muudatusega asendatakse esiteks kohtute haldamise nõukoda KHAN-iga. Teiseks korrigeeritakse sätet selliselt, et kui KHAN ei saa erakorralise või sõjaseisukorra ajal kokku tulla, võib edasilükkamatute vajaduste korral täita KHAN-i ülesandeid Riigikohtu esimees. Muudatus on vajalik, tagamaks KHAN-i ülesannete täitmine erakorralise või sõjaseisukorra ajal olenemata sellest, millise ülesandega on tegemist, kui selle ülesande täitmiseks on edasilükkamatu vajadus. Seega ei ole põhjendatud ka konkreetsete ülesannete loetlemine seaduses, vaid muudatuse tulemusel on ülesannete üleandmine võimalik, kui on täidetud kolm tingimust: 1) erakorraline või sõjaseisukord; 2) KHAN ei saa kokku tulla ja 3) edasilükkamatu vajadus. Vastavalt korrigeeritakse ka paragrahvi pealkirja.

Eelnõu § 1 punkt 28. KS § 38⁷ reguleerib kohtu esimehe ametiaja pikendamist. Muudatuse kohaselt on erakorralise või sõjaseisukorra ajal valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN-il õigus pikendada kohtu esimehe ametiaega kui kohtu esimehe ametiaeg peaks sellel

ajal lõppema. Jätkuvalt on selleks vaja kohtu esimehe ja Riigikohtu esimehe nõusolek. Muudatus on vajalik, kuna esimeeste nimetamine ja järelevalve läheb eelnõu kohaselt valdkonna eest vastutavalt ministrilt üle KHAN-ile, mistõttu peab ka esimehe ametiaja pikendamine olema KHAN-i pädevuses.

Eelnõu § 1 punkt 29. KS-i § 39. KS-i § 39 sätestab kohtuhalduse üldised põhimõtted ning eelnõuga muudetakse lõikeid 1–3. Kehtiva lõike 1 kohaselt hallatakse esimese ja teise astme kohtuasutusi kohtute haldamise nõukoja ja Justiitsministeeriumi koostöös. Kohtud täidavad kohtuhaldusülesandeid, kui see tuleneb seadusest. Tuginedes kohtuhalduse korraldamise valdavale üleandmisele KHAN-ile, sätestatakse muudatusega lõikes 1 üheselt, et esimese ja teise astme kohtuasutuste haldamist korraldab KHAN.

Lõikes 2 sätestatakse, et seaduses sätestatud juhul täidab kohtuhaldusülesandeid Justiitsministeerium. Selliseks ülesandeks on näiteks Justiitsministeeriumi kui kohtute infosüsteemi vastutava kasutajaga seotud ülesanded. Lisaks tehakse tehniline muudatus, mille kohaselt võib valdkonna eest vastutav minister oma pädevusse kuuluva kohtuhaldusülesande anda üle KHAN-ile. Kuivõrd kohtuhaldust korraldab valdavalt edaspidi KHAN, on sellise olukorra tekkimise võimalus vähetõenäoline, kuid sellise võimaluse jätmine on mõistlik. Lõikes 3 täpsustatakse, et lisaks valdkonna eest vastutavale ministrile ei ole kohtunike suhtes käsu- ega distsiplinaarvõimu ka KHAN-il.

Eelnõu § 1 punkt 30. KS-i § 40, mis reguleerib kohtute haldamise nõukoja koosseisu ja töökorraldust, tunnistatakse kehtetuks. Kohtute haldamise nõukoja asemele tekib uus kohtuhaldusorgan KHAN. KHAN-i koosseisu ja töökorralduse reguleerimiseks on täiendatud seadust §-ga 40¹.

Eelnõu § 1 punkt 31. KS-i § 40¹. KS § 40¹ reguleerib KHAN-i koosseisu ja töökorraldust. Lõikes 1 sätestatakse KHAN-i koosseis, kuhu kuuluvad Riigikohtu esimees, kaks ringkonnakohtu kohtunikku, kolm esimese astme kohtunikku, justiits- ja digiminister, kaks Riigikogu liiget, Eesti Advokatuuri juhatuse nimetatud vandeadvokaat ja õiguskantsler või tema nimetatud esindaja. Seega võrreldes praeguse kohtute haldamise nõukoja koosseisuga jäetakse KHAN-i koosseisust välja riigi peaprokurör või tema nimetatud prokurör ning lisatakse justiits- ja digiminister või tema esindaja.

Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (*Consultative Council of European Judges – CCJE*) arvamuse nr 10¹³ punktides 18, 21 ja 32 on rõhutatud, et kui nõukogul on segakoosseis, peab suurem osa¹⁴ selle liikmetest olema kohtunikud. Sõltumata sellest peaksid kõik liikmed olema ametisse nimetatud lähtudes muuhulgas nende kompetentsusest, kogemustest ja iseseisvast mõtlemisvõimest. Kohtunikest liikmeid peaksid valima nende kolleegid. Seejuures peaks nõukogu välja andma reeglid, kuidas neid liikmeid valitakse. Mittekohunikest liikmete

---

¹³ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 10. <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/ccje-arvamus-10-2007.pdf> (02.07.2024).

¹⁴ CCJE arvamuses nr 24 (punkt 29) järgi peaks „enamik“ nõukogu liikmetest olema kohtunikud. <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604> (02.07.2024).

kaasamine¹⁵ on vajalik, et tagada ühiskonna mitmekülgne esindatus. CCJE arvamuse nr 24¹⁶ järelduste ja soovitude (osa B-IV) punktis 10 on kokkuvõtlikult selgitatud, et nõukogu liikmeid tuleb valida läbipaistvate protseduurireeglite alusel. Järelduste ja soovitude punktis 14 on rõhutatud, et kõik kohtuastmed- ja harud peaksid olema esindatud. Punkti 12 järgi peaks nõukogu juht olema erapooletu isik ning nõukogu õigus esimees valida sõltub sellest, milline on riiklik süsteem.

Arvestades, et eelnõu muudatuse kohaselt 11-liikmelise KHAN-i koosseisu kuulub viis kohtunike valitud liiget, kohtunike täiskogu pädevuses on valimise korra kehtestamine, esindatud on kõik kohtuastmed ja -harud, vastab loodava KHAN-i koosseis suures osas rahvusvahelistele soovitudele. Parlamendi liikmete nimetamist KHAN-i liikmeks on soovitatud võimalusel küll vältida, kuid arvestades võimudevahelise koostöö vajadust on põhjendatud ka kahe Riigikogu liikme nimetamine KHAN-i. Samuti on põhjendatud justiits- ja digiministri nimetamine KHAN-i liikmeks, et tagada seos ja koostöö kohtuvõimu ja täitevvõimu vahel ka siis, kui kohtutele on antud oluliselt rohkem otsustusõigust ja vastutust kohtute haldamisel ja arendamisel. KHAN-i sellise koosseisu kiitis heaks kohtute haldamise nõukoda oma 19-20. septembril 2024 toimunud istungil.

Lõige 2 reguleerib KHAN-i liikmete valimist. Lõike kohaselt valib kohtunike täiskogu kolmeks aastaks KHAN kohtunikest liikmed, välja arvatud Riigikohtu esimehe. Üks esimese astme kohtunikest peab olema tsiviilvaldkonna kohtunik, üks süüteovaldkonna kohtunik ja üks halduskohtunik. Ühest kohtust ei saa KHAN-i kuuluda rohkem kui üks kohtunik. Kohtu esimees ei või KHAN-i kuuluda. Taolised üsnagi detailsed kohtuharude ja regionaalse esindatuse nõuded on vajalikud, et tagada kohtusüsteemi eri osade huvide tasakaal ja otsuste laiapõhjalisus. On oluline silmas pidada, et kohtunikust KHAN-i liige ei tohi esindada vaid enda kohut, vaid peab seisma laiemalt kohtusüsteemi huvide ja hea toimimise eest. Tegemist on põhimõttega, mida peab väljendama KHAN-i kodukord ja arvestama KHAN-i valimiskord.

Eelnõu koostamise käigus kaaluti ka kohtunikest liikmete ametiaja, välja arvatud Riigikohtu esimehe¹⁷ ametiaja, piiramise võimalusi. Kohtute haldamise nõukojale tehti eelnõu koostamise käigus ettepanek piirata KHAN-i kohtunikest liikmete volitusi selliselt, et ükski kohtunik ei tohi olla KHAN-i liikmeks valitud üle ühe korra järjest. Kuivõrd kohtute haldamise nõukoda ei toetanud sellise piirangu seadmist, ei piira eelnõu ametiaja pikendamist. Seega tuleb optimaalne tasakaal koosseisu järjepidevuse ja uuenumise vahel leida kohtunike täiskogul KHAN-i kohtunikest liikmete valimise teel.

Lõige 3 sätestab KHAN-i kohtunikust liikme volituste lõppemise, mille kohaselt volitused lõpevad, kui liige vabastatakse kohtunikuametist või ta nimetatakse kohtu esimeheks. Volituste lõppemine ametist vabastamise tõttu on põhjendatud, kuna kohtunike täiskogu valitud kohtunikust liige ei saa esindada kohtusüsteemi, kui ta ei ole enam selle osa. Samuti tekiks

---

¹⁵ Euroopa kohtunõukogude võrgustiku standardi järgi peavad kohtuvälised liikmed moodustama nõukogu koosseisust vähemalt kolmandiku. Vt Euroopa kohtunõukogude võrgustiku (European Network of Councils for the Judiciary, ENCJ) standard VI kohtuväliste liikmete kohta, punkt 1.3. Standard VI: Non-judicial Members in Judicial Governance. ENCJ Report 2015–2016. – https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/ency_standards_vi_2015_2016_adopted_ga_warsaw.docx.pdf (02.07.2024).

¹⁶ Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 24. <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604> (02.07.2024).

¹⁷ Kuivõrd Riigikohtu esimees on KHAN-i esimeheks ametikoha järgi, on tema ametiaeg juba piiratud KS-i § 27 lõikes 1 üheksa aastaga.

kohtunikust liikme esimeheks nimetamisel kohustuste ühildamatus. Volituste lõppemise aluseks ei ole KHAN-i kohtunikust liikme nimetamine teise kohtu või valdkonna kohtunikuks. Analoogselt asendusliikmetega võib sellisel juhul tekkida olukord, kus KHAN-i kohtunikust liikmed ei vasta eelnõukohase KS-i § 40¹ lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõuetele. Sellele vaatamata leiti arutelude tulemusel, et lisapiirangute kehtestamine oleks ebamõistlik ülereguleerimine. KHAN-i kohtunikust liige peab esindama kogu kohtusüsteemi huve ning arvestades, et kohtunikest liikmete volitused kehtivad ainult kolm aastat, on vähetõenäoline, et üksiku kohtunikust liikme liikumine kohtute või valdkondade vahel takistab KHAN-i tasakaalukat ja efektiivset toimimist.

Lõige 4 reguleerib asendusliikme valimist. KHAN-i kohtunikust liikme äraolekul asendab teda kohtunike täiskogu valitud asendusliige. Asendusliikmed valitakse täiskogu poolt samaaegselt kohtunikest põhiliikmetega. Asendamise korral ei pea järgima sama paragrahvi lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõudeid. Asendamise korra kehtestab KHAN. Kuivõrd kõikide kohtuharude ja regionaalse esindatuse tagamine KHAN-is on oluline, kaaluti eelnõu väljatöötamise käigus lahendust, et ka asendusliikmetele oleksid kohustuslikud lõike 2 teises ja kolmandas lauses sätestatud nõuded ehk esindatud peavad olema kõik kohtuharud ja et ühest kohtust ei saaks KHAN-i kuuluda rohkem kui üks kohtunik. Siiski leiti arutelude tulemusel, et teatud juhtudel võib viidatud nõuete kohustuslikkus takistada asendusliikmete efektiivset valimist ning peab jääma võimalus nõuete täitmist mitte järgida. Seetõttu võib tekkida olukord, kus põhiliikme väljalangemisel asendab põhiliiget asendusliikmena kohtunik, kelle kohtust või valdkonnast on juba teine KHAN-i põhiliige olemas. Kuivõrd aga asendusliikme volitused kehtivad sama kaua kui tema asendatava põhiliikme volitused, st kuni kolm aastat, ei takista nimetatud fakt tõenäoliselt KHAN-i efektiivset toimimist. Võrreldes kehtiva praktikaga, kus asendusliikmetel on kohtute haldamise nõukojas sõnaõigus, ei ole KHAN-is sellise õiguse andmine asendusliikmetele põhjendatud. Täpsemad tingimused, millest asendusliikmete valimisel lähtuda, kehtestab KHAN.

Lõige 5 sätestab, et KHAN-i kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise korra kehtestab kohtunike täiskogu. Kuivõrd eelnõuga loodav KHAN on organ, mis hakkab vastutama kohtusüsteemi toimimise ja arengu eest, on äärmiselt oluline, kuidas selle liikmed valitakse. Seejuures on oluline, et valimise korras nähakse ette täpsemad reeglid kandidaatide ülesseadmise ja tutvustamise kohta. Näiteks selliselt, et kandidaadi ülesseadmiseks on vaja vähemalt kümne kohtuniku toetust. Samuti peavad kandidaadid olema aegsasti enne täiskogu teada ning neile tuleb anda võimalus ennast ja oma seisukohti tutvustada. Ehk valimiskorra eesmärk peab olema võimaldada kohtunikel valida parimaid kohtute ühiste huvide eest seisjaid.

Lõige 6 sätestab, et esimese ja teise astme kohtute esimehed võivad KHAN-i töös osaleda sõnaõigusega. Arvestades, et KHAN-il on otsustusõigus küsimustes, mis oluliselt mõjutavad esimese ja teise astme kohtute tööd, on oluline, et esimeestele on vastav sõnaõigus tagatud. Esimeestele sõnaõiguse andmist toetas ka kohtute haldamise nõukoda oma 19-20. septembri 2024. aasta istungil.

Lõikes 7 sätestatakse, et KHAN-i juhib ja esindab KHAN-i esimees, kes on Riigikohtu esimees. Ehkki väljatöötatava mudeli kaudu ei hallata Riigikohtu, on Riigikohtu esindatuse tagamine KHAN-is vajalik, sest KHAN teeb otsuseid, mis mõjutavad kohtusüsteemi toimimist tervikuna. Seetõttu peaks nõukogu esimeheks olema ametikoha järgi Riigikohtu esimees, arvestades tema väljakujunenud rolli kohtusüsteemi kui terviku esindamisel avalikkuse ja parlamendi ees. KHAN-i esimehe asendamise kord määratakse kindlaks KHAN-i kodukorras.

Lõike 8 kohaselt on KHAN otsustusvõimeline, kui kohal on üle poole liikmetest. Nõukogu võtab otsuseid vastu kohalolijate lihthälteenamusega. Nõukogu kinnitab oma kodukorra.

Lõike 9 kohaselt vähendab KHAN oma kohtunikust liikme töökoormust, välja arvatud Riigikohtu esimehe töökoormust, õigusemõistmisel nõukogu liikme kohustuste täitmiseks vajalikus määras. Vastav regulatsioon on vajalik, sest kuigi esimehel on õigus kohtunikust liikme töökoormust ka ise vähendada, ei ole tagatud, et esimees seda siiski teeb. Seeõttu on põhjendatud KHAN-ile endale ka vastava õiguse andmine. Nõukogu liikmele hüvitatakse nõukogu töös osalemiseks vajalikud kulud, milleks võib olla eelkõige transport ja majutus.

Lõige 10 täpsustab, et KHAN-i tegevuseks vajalikud rahalised vahendid nähakse ette KHT eelarves. Tegemist on tehnilise täpsustusega, mis on vajalik vajalik eelarve koostamise selguse tagamiseks.

Eelnõu § 1 punkt 32. KS-i § 41, mis reguleerib kohtute haldamise nõukoja pädevusi, tunnistatakse kehtetuks, sest kohtute haldamise nõukoja asemele tekib uue üksusena KHAN. KHAN-i pädevuse reguleerimiseks on täiendatud seadust §-ga 41¹.

Eelnõu § 1 punkt 33. KS-i § 41¹. KS-i § 41¹ reguleerib KHAN-i pädevust.

Lõike 1 kohaselt KHAN:

- suunab ja koordineerib kohtuasutuste haldamist ja arendamist. Tegemist on üldise põhimõttega, millest lähtuvalt on KHAN-ile antud pädevus teha kohtusüsteemi haldamiseks ja arendamiseks vajalikke otsuseid. Mh võib see tähendada ka võimalike vaidluste lahendamisi KHT ja kohtu esimeeste vahel struktuuris, personali-ja eelarvelistes küsimustes jm.
- Kinnitab esimese ja teise astme kohtute arengueesmärgid. Teadlikult on jäetud reguleerimata, millises vormis KHAN arengueesmärgid sätestab. See võib olla nii pikaajalise arengukava koostamine kui ka iga-aastaste eesmärkide seadmine (näiteks menetluste kiiruse või lahendatavate asjade hulga kohta). Samuti on KHAN-il võimalik teha kitsamaid valdkondlikke plaane (näiteks personali-, kommunikatsiooni- või digitaliseerimisstrateegiad või tegevuskavad). Koos eesmärkide kinnitamisega kaasneb KHAN-ile ka kohustus kontrollida nende eesmärkide täitmist, tehes vajaduse korral korrekture uueks perioodiks.
- teeb Justiitsministeeriumile ettepanekuid kohtukorraldust, -teenistust ja -menetlusi puudutavate õigusaktide eelnõude väljatöötamiseks ning annab nende kohta arvamusi. Oluline on rõhutada, et KHAN-i selline õigus ei ole piiratud Justiitsministeeriumiga, st KHAN-il on õigus sellekohaseid ettepanekuid teha ja arvamusi anda ka teistele ministeeriumitele;
- kinnitab Kohtuhaldusteenistuse ja kohtu esimeeste koostatud Kohtuhaldusteenistuse eelarve (st esimese ja teise astme kohtute ja KHT eelarved) eelnõu ning kinnitab eelarve jaotuse kohtute ja KHT vahel. Mõeldud on, et KHAN vaatab eelnõu projekti üle, annab oma kinnitusega sellele heakskiidu, KHT esitab selle Riigikogu rahanduskomisjonile ja pärast seaduse jõustumist ja lõpliku eelarve teadasaamist kinnitab KHAN lõpliku jagunemise esimese ja teise astme kohtute ning KHT vahel.
- korraldab kohtuasutuste eelarvevahendite kasutamist ja nende üle arvestuse pidamist. Mõeldud on, et KHAN teeb peamised otsused kohtute ja KHT eelarve täitmise ja raamatupidamise korralduse kohta. Seejuures peaks just KHT olema see, kes kohtuasutuse eelarvevahendeid iga päev haldab ja nende üle arvestust peab. Muuhulgas kuulub arvestuse pidamise hulka ka kuluarvestuse infosüsteemi KAIS täitmine;
- otsustab maakohtute ja halduskohtute tööpiirkonnad (§ 10 lõige 1, § 18 lõige 3);

- otsustab maakohtute ja halduskohtute kohtumajade täpsed asukohad (§ 9 lõige 3, § 18 lg 3) ning ringkonnakohtute täpsed asukohad (§ 22 lõige 6);
- otsustab kohtunike arvu kohtutes (§ 11, § 19, § 23);
- nimetab ametisse ja vabastab ametist kohtu esimehe (§ 12 lõige 1 ja lõike 4 punkt 2, § 20, § 24 lõige 1 ja lõike 4 punkt 2) ning teostab tema üle järelevalvet;
- määrab kindlaks KHT ülesanded ja struktuuri ning teostab tema üle teenistuslikku järelevalvet (§ 41²);
- nimetab ametisse ja vabastab ametist Kohtuhaldusteenistuse direktori (§ 41² lõige 4);
- kinnitab kohtute ja KHT töökorralduse ja omavahelise koostöö põhimõtted. Mõeldud on, et KHAN-i pädevuses on kinnitada nt KHT dokumendiplangid, tehnilised kokkulepped, kohtu esimeeste ja KHT omavahelised töökorralduslikud kokkulepped jm. Vastavate koostööpõhimõtete kinnitamine on oluline, loomaks kõigile arusaadav ühtne käitumisjuhised eelkõige valdkondades, mis võivad kohtu esimeeste ja KHT vahel jaguneda, näiteks personaliotsuste tegemine. Arvestades, et KHAN-i pädevuses on nii töökorralduslike põhimõtete kinnitamine kui ka kohtuasutuste haldamise ja arendamise suunamine ning koordineerimine, on just KHAN-i pädevuses lahendada ka võimalikud erimeelsused KHT ja kohtu esimehe vahel, kui nende omavaheline koostöö tulemust ei too. Seega on KHT-l ja esimeestel võimalus viimases etapis pöörduda erimeelsuste osas lõpliku otsuse saamiseks just KHAN-i poole.
- arutab läbi Riigikohtu esimehe poolt Riigikogule esitatava ülevaate kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta (§ 27 lõige 3);
- täidab teisi seaduses sätestatud ülesandeid ning arutab ja otsustab muid kohtute haldamise seisukohalt olulisi küsimusi.

Lõike 2 kohaselt võib KHAN seaduse või muu õigusaktiga kohtule või kohtu esimehele pandud kohtuhaldusülesande anda üle KHT-le. On oluline rõhutada, et silmas on peetud mis tahes kohtu ja kohtu esimehele pandud haldusülesandeid, mitte KHAN-i kohtuhaldusülesandeid. Selliseks ülesandeks võib olla näiteks riigivara haldamise või töötervishoiu tagamisega seotud ülesanded. Seega võimaldab säte KHAN-il otsustada, milline ülesanne kuulub KHT-l täitmisele. Ebamõistlik on konkreetsete üleantavate ülesannete loetlemine seaduses, kuna see ei ole piisavalt ettenähtav ega taga süsteemi paindlikkust. Ülesande üleandmisega läheb KHT-le üle ka vastutus konkreetse ülesande täitmise eest.

Lõikega 3 reguleeritakse KHAN-i õigust teha otsuseid ja anda juhiseid. KHAN-i otsused ja juhised ning koosolekute protokollid avaldatakse nõukogu veebilehel. See on vajalik, et tagada kohtuhaldussüsteemi läbipaistvus ja selgus kogu avalikkusele. Seda eriti olukorras, kus kohtusüsteem saab varasemast enam otsustuspädevust. Teabe avalikustamist on rõhutatud ka rahvusvahelistes soovitusetes.

Eelnõu § 1 punkt 34. KS-i § 41². KS-i lisatakse § 41², millega reguleeritakse KHT olemust, struktuuri ja juhtimist. Lõikes 1 sätestatakse KHT olemus, st KHT on kohtuid teenindav õigusemõistmise volitusteta kohtuasutus, mis täidab seaduses sätestatud ning KHAN-i antud ülesandeid. KHT on vajalik kohtute igapäevaseks arendamiseks ja tugiteenuste pakkumiseks, et pakkuda ühetaolist kõrgel tasemel kohtuhaldusteenust kõigile kohtutele. KHT on põhiseaduslikuks institutsiooniks RES mõttes, st KHT registreeritakse riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikus registris. KHT-sse koondusid kõik kohtuhaldusülesanded, mille keskne täitmine on mõistlik ja otstarbekas, sealhulgas:

1) seni Justiitsministeeriumi täidetud ja eelnõuga kohtusüsteemile üleantavad ülesanded, mida ei anta üle KHAN-ile (näiteks KHAN-i sisuline ja tehniline teenindamine);

- 2) praegused kohtute üleselt täidetavad haldusülesanded (näiteks kohtuametnike koolitus, tõlke- ja arhiiviteenus);
- 3) seni kohtudirektorite täidetud (näiteks finants- ja varahaldus) ning mõned kohtu esimehe (nt kommunikatsioon) haldusülesanded.

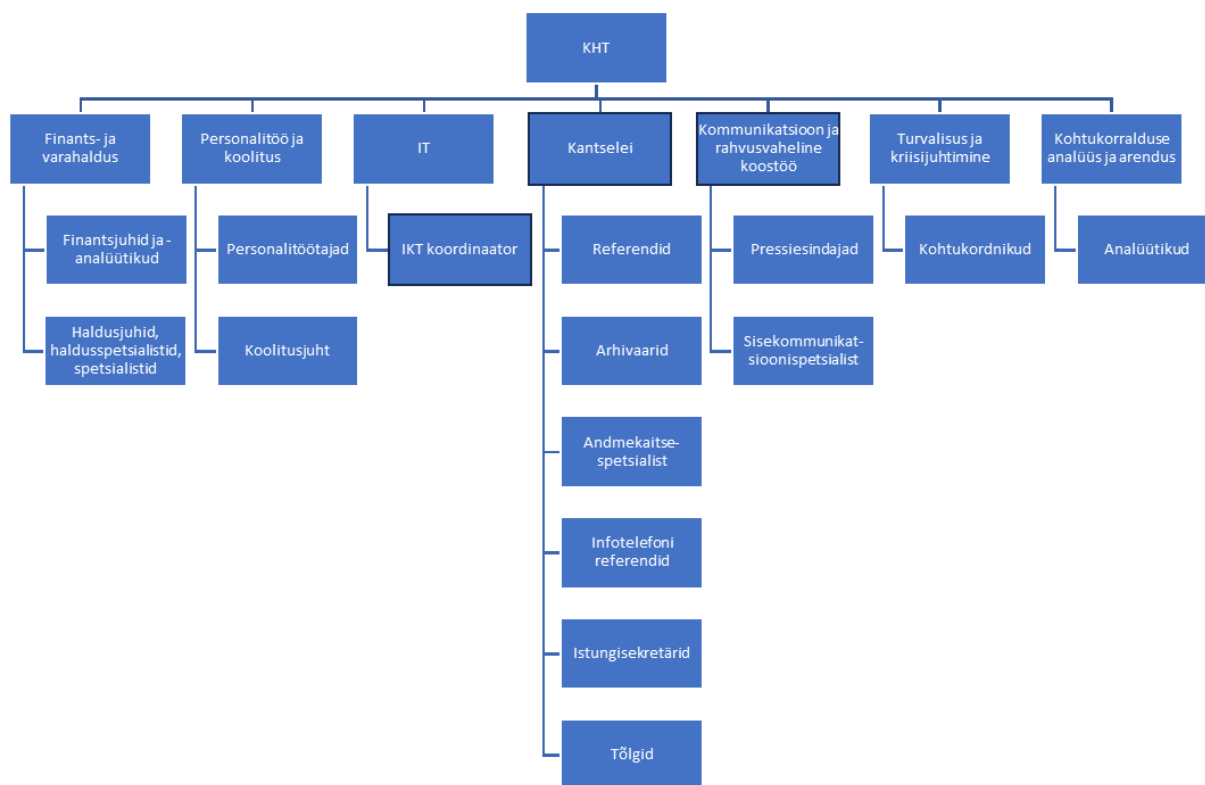
Kohtusüsteemil on juba praegu arvestatav kogemus tugiteenuste konsolideerimisest. I ja II astme kohtud on juba varasemalt konsolideerinud arhiivi-, tõlke-, ja infotelefoniteenused, 2025. aasta alguses käivitatakse kohtute ühine personaliteenistus ning 2025. aasta jooksul luuakse kohtute turvateenistus. Kohtute pressiesindajad tegutsevad mitteformaalse võrgustikuna. KHT loomisel on eesmärk viia KHT-sse üle kõik vajalike tugiteenuste osutamisega seotud ameti- ja töökohad (ATS § 98 lg 1 p 1). Lisaks on planeeritud KHT koosseisu ametikohad, mida kohtute koosseisudes seni ei olnud, kuid mis on KHT toimimiseks vajalikud. Pärast KHT loomist kuuluvad kohtute koosseisu kohtunike ja kohtujuristide ametikohad ning kohtu esimehe abi jms õigusemõistmisega seotud teenistuskohad. Samuti kuuluvad kohtute koosseisu kinnistus- ja registriosakonna, maksekäsuosakonna ja eestkoste järelevalveosakonna kohtunikuabide ametikohad ning nimetatud osakondade muude kohtuteenistujate teenistuskohad selles ulatuses, mis on seotud õigusemõistmisega.

Kohtute kinnisvarahaldust, raamatupidamisteenust ning IT-haldust jääksid pakkuma Riigi Kinnisvara AS, Riigi Tugiteenuste Keskus ning Riigi Info- ja Kommunikatsioonitehnoloogia Keskus. IT arendamisel jääb kohtute infosüsteemi vastutavaks kasutajaks küll Justiitsministeerium, kuid KHT peab kujunema kohtuid esindavaks sisuliseks tellijaks, kes oleks kvaliteetseks partneriks nii Justiitsministeeriumile kui ka Registrate ja Infosüsteemide Keskusele.

Haldusülesannete jaotus teenistuse ja kohtute vahel ning teenistuse täpsemate ülesannete määramine on otstarbekas jätta KHAN-i pädevusse, sest tugiteenustega seotud ootused ja vajadused võivad aja jooksul muutuda. Pikemas ajavaates võib teenistusele üle anda ka kohtunike omavalitsusorganite (näiteks koolitusnõukogu, kohtunikueksamikomisjon) teenindamise ja tööga seotud ülesanded, mida praegu täidab Riigikohus. KHT- sse koonduvate tugiteenuste valdkondade ja nende teenuste osutamisega kohtutes seotud teenistuskohade võimalik kirjeldus on näitlikustatud alljärgneval joonisel.

Joonis 1. KHT võimalik ülesehitus.

Lõikes 2 sätestatakse, et KHT on aruandekohustuslik KHAN-i ees. KHAN võib anda KHT-le juhiseid. Vastavalt eelnõukohase KS § 41¹ lõike 1 punktile 10 määrab KHAN kindlaks KHT ülesanded ja struktuuri ning teostab tema üle teenistuslikku järelevalvet ehk tervikuna koordineerib ja suunab KHT tegevust.

Lõikes 3 sätestatakse, et KHT-d juhib direktor, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist KHAN. Direktoril on kohustus teha tihedat koostööd kõigi esimese ja teise astme kohtute esimeestega. Koostöö tagamiseks peaksid sünkroonselt kohtuhaldusnõukogu koosolekutega toimuma kohtujuhtide nõupäevad, mis võimaldavad kohtute esimeestel ja direktoril olulisemad küsimused enne nõukogu läbi arutada. Selline koostöövorm ja kohtu esimeeste osalemine KHAN-i töös sõnaõigusega peavad tagama, et KHT ei kaugene kohtute igapäevastest muredest ja töötab kohtute jaoks. KHT direktor on kõige olulisem koostööpartner kohtute haldamisel ja arendamisel. Ta peab tagama, et kohtute tugiteenused on üle riigi ühtlaselt kõrgel tasemel. KHT direktori ja kohtute esimeeste koostöö paremaks tagamiseks võib KHAN otsustada jaotada ka KHT arendusvaldkonnad kohtu esimeeste vahel ära, st konkreetne kohtu esimees on konkreetsetes valdkonnas (näiteks IT) KHT direktori või valdkonnajuhi peamine koostööpartner. Selline arendusvaldkondade jagamine tähendab loomulikult seda, et kohtu esimees esindab selles valdkonnas kõikide kohtute huve, mitte vaid enda kohtuasutuse oma.

Direktori haridusele, töökogemusele, teadmistele ja oskustele esitatavad nõuded, mis on vajalikud teenistusülesannete täitmiseks, kehtestab KHAN. Eelnõuga luuakse võimalus (KS-i § 58⁴ lõige 1), et KHT direktoriks võib olla ka kohtunik, eeldusel, et ta vastab KHAN-i seatud nõuetele ja läbib konkursi edukalt.

Lõikes 4 sätestatakse, et KHT direktor nimetatakse ametikohale viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjest. Ametiaja ajaline piirang on vajalik, et tagada kohtusüsteemi pidev areng, milles mängib olulist osa ka KHT direktor.

Lõikega 5 sätestatakse KHT direktori pädevus. Punktid 1-3 on analoogsed juba praegu kohtudirektoril olevate ülesannetega, st korraldada kohtuasutuste asjaajamist ja vara kasutamist, käsutada kohtuasutuste eelarvevahendeid ja vastutada kohtuasutuste raamatupidamise korralduse eest. Kuna KHT-l on omaette, KHAN-i poolt kindlaksmääratud pädevus, on oluline, et KHT direktoril oleksid osaliselt ATS-is sätestatud ametiasutuse juhi õigused. Nii näiteks annab ATS-i § 11 lõige 3 ametiasutuse juhile õiguse kinnitada teenistuskohdade koosseis. Selline õigus on antud ka KHT juhile eelnõukohase KS-i § 41² lõike 5 punktiga 4. Seega on KHAN-il pädevus määrata kindlaks KHT ülesanded ja struktuur, kuid konkreetse koosseisu määramine on direktori pädevuses. Punktis 5 sätestatud õigus nimetada ametisse ja vabastada ametist teenistujaid vastab ATS-i § 22 lõike 1 kohasele ametikohale nimetamise õigusele, mida on täiendatud õigusega sõlmida või lõpetada töötajatega töölepinguid. Nimetatud õiguste andmine on põhjendatud, kuna KHT direktor vastutab talle määratud ülesannete täitmise eest ning isikukoosseisu määramine on seejuures määrava tähtsusega. Punkt 6 vastab omakorda ATS-i § 67 lõikega 1 ametiasutuse juhile antud õigusele anda ametiasutuse töö korraldamiseks teenistusala akte. Punktiga 7 antaks KHT direktorile pädevus volitada KHT teenistujatel otsustama või volitama KHT ülesannete täitmisel vajalikke küsimusi. Vastav pädevus on vajalik, võimaldamaks KHT direktoril delegeerida vähemtähtsamaid haldusküsimusi allapoole. Punkti 8 kohaselt täidab KHT direktor ka muid KHAN-i antud ülesandeid.

Eelnõu § 1 punkt 35. KS-i § 42 lõige 1. KS-i § 42 reguleerib kohtu kodukorda. KS-i § 42 lõike 1 teist lauset muudetakse selliselt, et kohtu kodukorra kehtestamisel ei pea esimees seda enam üldkoguga kooskõlastama, kuid peab eelnevalt üldkogu arvamuse ära kuulama. Selliselt suureneb kohtu esimehe otsustusvabadus, aga ka vastutus kohtu toimimise eest. Lõike 1 kolmandas lauses sätestatakse, et valdkonna eest vastutava ministri asemel kehtestab edaspidi maakohtu kinnistusosakonna, registriosakonna ning maa-, haldus ja ringkonnakohtu kantselei kodukorra KHAN. Muudatus on vajalik, sest kohtuhalduse üleminekul ei ole põhjendatud ega vajalik, et minister peaks kehtestama eelkõige kohtute sisemist töökorraldust reguleerivaid kordasid. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 08.02.2018 määrus nr 7 „[Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord](#)“. Muudatusega seoses tehakse vastavad täpsustused kriminaalmenetluse seadustikku, tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja väärtemenetluse seadustikku. 19.12.2012. a määrust nr 60 „[Kohtu registriosakonna kodukord](#)“ ja 30.06.2010. a määrust nr 24 „[Kohtu kinnistusosakonna kodukord](#)“ muudetakse selliselt, et võetakse välja osakondade töökorraldust puudutavad sätted, mis peaksid olema kehtestatud KHAN-i poolt vastavad kodukorras. Vastavalt korrastatakse ka määruste pealkirjasid.

Eelnõu § 1 punkt 36. KS-i § 42 lõige 2¹. Kehtiva lõike 2¹ kohaselt nähakse kohtu kantselei kodukorras ette kohtuteenistujate ülesanded, kohtu asjaajamise kord ja kohtu muu töökorraldus. Lõikest 2¹ võetakse välja sõnad „kohtuteenistujate ülesanded“, kuivõrd kohtuteenistujate ülesanded määravad tulevikus kohtu esimees ja KHT direktor.

Eelnõu § 1 punkt 37. KS-i § 43. KS-i § 43 reguleerib kohtu eelarvet. Kehtiva KS § 43 lõige 1 reguleerib esimese ja teise astme kohtute eelarvete kinnitamist, lõige 2 täpsustab kulude eristamist eelarves, lõige 3 eelarvekulude muutmist eelarveaasta jooksul ja lõige 4 Riigikohtu eelarve vastuvõtmist.

Muudatusega sätestatakse lõikes 1 üldine põhimõte, et Kohtuhaldusteenistuse eelarve ja Riigikohtu eelarve võetakse vastu riigieelarve seaduses sätestatud korras. Lõigetes 2-5 selgitatakse esimese ja teise astme kohtute ning KHT eelarvet puudutavat. Lõike 2 kohaselt koosneb Kohtuhaldusteenistuse eelarve esimese ja teise astme kohtute eelarvetest ning KHT eelarvest. Seega Kohtuhaldusteenistuse eelarve koosneb nii kohtute kui KHT enda eelarvest, aga RES protsessis on KHT põhiseaduslikuks institutsiooniks RES mõttes ning riigieelarve strateegias kajastatakse raha saajana ette KHT-d, kellele antud vahendid jaotatakse vastavalt KHAN-i otsusele kohtute ja KHT vahel laiali.

Lõige 3 selgitab eelarve eelnõu koostamise protsessi. Kehtivas seaduses ei ole eelarve koostamise protsessi eraldi välja toodud, mistõttu on ühise arusaadavuse huvides see mõistlik ja vajalik. Praegu ei esinda eelarve läbirääkimistel kohtuid mitte üks isik, vaid tegemist on juhusliku ja killustatud esindatusega. On oluline, et senine killustatud ja tasakaalustamata eelarveprotsess muutub eesmärgipäraselt juhituks. Läbi KHT-le põhiseadusliku institutsiooni pädevuse andmise see ka selliseks muutub. Lõike kohaselt valmistab esimese ja teise astme kohtute ja KHT eelarvete eelnõu (ehk Kohtuhaldusteenistuse eelarve) ette KHT direktor koostöös kohtute esimeestega ning esitab kinnitamiseks KHAN-ile. Seega esinevad kohtud eelarve koostamisel ühe institutsioonina ja eelarve kohtutevaheline prioriseerimine on KHAN-il. Kohtuhaldusteenistuse eelarve kujunemise allikad on:

- esimese ja teise astme kohtute eelarved mahus, mis vastab kohtute eelarvetest üle antavate koosseisuliste teenistuskohdade kuludele üle andmise kuupäeval;
- Justiitsministeeriumi eelarve kokkulepitud mahus.

Teenistuskohdade üle viimisega kohtutest KHT-sse tõstetakse kohtute eelarvetest ümber koosseisuliste kohtadega seotud kulud:

- tööjõukulud (liik 20, art 50, kohtuametnike tööjõukulud);
- majandamiskulud (liik 20, art 55, majandamiskulud)

Üle viidavate koosseisuliste teenistuskohdade **tööjõukulud** vastavad teenistuskohdade aastasele palgafondile koos tööjõumaksudega. Üle viidavate teenistuskohdadega seotud **majandamiskulud** määratakse kohtute majandamiskuludest (nt lähetus- ja koolituskulud, tervisekulud ja -hüvitised) proportsionaalselt kohtu koosseisuliste teenistuskohdade arvule. Lisaks teenistuskohdadega seotud majandamiskuludele tõstetakse kohtute eelarvetest ümber KHT eelarvesse ka need majandamiskulud, mis on seotud teenustega, mida KHT osutab kohtutele:

- ametiautodega seotud kulud;
- bürootarvete, paberi jms töövahendite kulud;
- trükiste ja õiguslaste veebikeskkondade kulud;
- sidekulud;
- muud tegevuskulud.

Kohtute eelarvetesse jäävad:

- kohtunike tööjõukulud, kohtujuristide ja kohtunikuabide tööjõukulud ning kohtu koosseisu jäävate kohtuametnike tööjõukulud;
- kohtukulud, so menetluses osalevatele kolmandatele isikutele makstavad tasud ning postikulud, kuna need on seotud õigusemõistmisega.
- kinnisvarakulud ehk Riigi Kinnisvara AS-ile makstavad üürikulud, need on seotud kohtutega sõlmitud lepingutega.

02.01.2024 kinnitatud esimese ja teise astme kohtute eelarve näitel on tabelis 5 välja toodud kulude tinglik jagunemine kohtute ja KHT vahel. Tegemist ei ole eelarvega, vaid näitega kulude võimaliku jagunemise kohta.

Tabel 5. Kohtuhaldusteenistuse eelarve võimalik jaotus 2024.a eelarve näitel.

EA2024	Tallinna RKK	Tartu RKK	Harju MK	Tartu MK	Viru MK	Pärnu MK	Tallinna HK	Tartu HK	KORO	KHT
Kohtunike tööjõukulud	3 110 276	1 658 814	6 828 783	3 414 391	2 515 868	1 886 901	1 527 491	718 819		590 305
Kohtujuristide/kohtuniku abide tööjõukulud	1 355 893	723 143	3 254 144	1 717 465	1 265 500	1 204 711	768 339	406 768	3 037 653	
Maksekäsuosakonna ametnike tööjõukulud						809 405				
Eestkosteosakonna ametnike tööjõukulud						368 485				
Ametnike tööjõukulud	40 140	40 140	40 140	40 140	40 140	40 140	40 140	40 140		11 514 233
Majandamiskulud	59 780	49 096	168 534	53 649	37 742	69 783	18 352	10 201	92 125	633 531
Kinnisvarakulud RKAS	562 883	1 132 452	2 487 544	469 589	944 503	1 276 820	53 161	40 201		
Kolmandate isikute ja postikulud	45 255	8 481	530 806	210 763	172 736	559 108	45 719	13 741	53 391	
Käibemaks	138 550	260 576	649 088	153 817	247 223	422 145	21 754	14 327	26 246	39233
Amortisatsioon		14 900	8 100		6 100	8 400				
Kokku	5 312 777	3 887 602	13 967 139	6 059 814	5 229 812	6 645 898	2 474 956	1 244 197	3 209 415	12 777 302
										60 808 911

Kohtutest tegelikult KHT-sse ümber tõstetavate tegevuskulude maht selgub siis, kui on kindlaks määratud ümber tõstetavad teenistuskohad ning koosseisude ja kulude ümber tõstmise kuupäev. Kohtute eelarvetest ümber tõstetavatele tööjõu- ja majandamiskuludele lisaks liiguvad Justiitsministeeriumi eelarvest KHT eelarvesse tegevuskulud, mis on seotud seniste Justiitsministeeriumi ülesannete üle andmisega KHT-le.

KHT struktuuriga määratakse asutuse juhtimisvaldkonnad ning juhtimistasandite arv. Juhtimistasandite ja sellest tulenev juhtide arv valdkonnas sõltub valdkonna suurusel. Kui näiteks finants- ja varahalduse valdkondades piisab valdkonna juhust, siis kantseleis on seevastu vaja erineva tasandi juhte ülesannete paljususe kui ametikohtade arvu ja territoriaalse paiknemise tõttu. Eelnevalt on selgitatud, et mitmed tegevusvaldkonnad on kohtutes juba konsolideeritud juhtimisvaldkondadeks või lähiajal konsolideerimisel. Need valdkonnad on välja kujundanud kohtute ülese teenuse osutamiseks vajaliku ja optimaalse struktuuri, juhtimismudeli ning koosseisu ning nad on varustatud oma eelarvetega. Kohtutel on lisaks teenistustele olemas kohtute ülesed valdkondlikud spetsialistid: kohtute IKT koordinaator, kohtute andmekvaliteedi juht, kohtute koolitusjuht ja kohtute andmekaitse spetsialist, kelle tööjõukulud sisalduvad kohtute eelarvetes. Samuti on kohtud, eriti viimastel aastatel, üle vaadanud kantselei ja kohtuistungisekretäride valdkonna juhtimisstruktuure ning loonud ja rahastanud vajalikke juhtide ametikohti. Kohtute senine praktika tugiteenuste konsolideerimisel kinnitab, et teenuste kohtuteülene osutamine toob kaasa töökorralduse ja -töökoormus ühtlustumise. Tugiteenuste konsolideerimisega kaasnev tõhususe suurenemine juhtimises ja töökorralduses vabastab ressursi KHT kui asutuse toimimiseks vajalike lisanduvate ametikohtade katteks.

Pärast KHAN-ilt vastavalt eelarve eelnõule kinnituse saamist esitab KHT eelarvetaotluse Riigikogu rahanduskomisjonile. Enne eelarve lõplikku kinnitamist peavad vastavad andmed olema KHT poolt kantud kuluarvestuse infosüsteemi (KAIS), sest läbi infosüsteemi avatakse uue aasta eelarve ning vastasel juhul ei ole eelarve ka uueks aastaks tagatud. Täna praktika kohaselt kantakse andmed KAIS keskkonda detsembri alguses.

Lõike 4 kohaselt kinnitab eelarved KHAN riigieelarve seadusena jõustumisest alates kahe kuu jooksul. Kui KHAN ei ole andnud teistsugust suunist, teevad esimese ja teise astme kohtud ning KHT kuni eelarve kinnitamiseni kulutusi vastavalt eelneva kalendriaasta jaotusele. Lõige 5 täpsustab et KHAN-il on õigus eelarve jaotust mõjuval põhjusel muuta, kuulanud ära kohtu esimehe ja KHT direktori arvamuse.

Eelnõu § 1 punkt 38. KS-i § 45 lõige 3. KS-i § 45 reguleerib järelevalve teostamist. Lõike 3 kehtiva sõnastuse kohaselt teeb kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas järelevalvet kohtudirektor. Tsiviilosakonna, süüteoosakonna ja eestkoste järelevalve osakonna kohtunikuabi üle teeb järelevalvet kohtu esimees. Muudatusega sätestatakse, et kohtuhaldusteenistujate üle teeb järelevalvet kohtu esimees. Kohtuhaldusteenistuse teenistujate üle teeb järelevalvet KHT direktor. KHT direktori üle teeb järelevalvet KHAN. Muudatus on vajalik, kuna kohtu direktorite volitused lõpevad 31.08.2025. Arvestades, et muudatuse tulemusel on kohtutes vaid õigusemõistmisega seotud kohtuteenistujad, peab vastav järelevalveõigus olema just kohtu esimehel. Järelevalveõiguse üleandmine kohtu esimehele võib tuua kaasa kohtu esimehe töökoormuse suurenemise. Selle tasakaalustamiseks võimaldab juba kehtiv seadus kohtu esimehel käskkirjaga vähendada oma töökoormust õigusemõistmisel esimehe ülesannete täitmiseks vajalikus määras. Kohtuhaldusteenistusse liikuvate tugiteenuseid pakkuvate kohtuteenistujate üle (näiteks personalikonsultandid ja analüütikud) on järelevalve õigus omakorda KHT direktoril. Samuti sätestatakse, et KHT direktori üle teeb järelevalvet KHAN kuivõrd KHAN-il on õigus KHT direktor ametisse nimetada ja ametist vabastada, samuti määrata kindlaks ülesanded.

Eelnõu § 1 punkt 39. KS-i § 46. KS-i § 46 reguleerib kohtute aruandlust ning sätestab, et esimese ja teise astme kohtud esitavad valdkonna eest vastutavale ministrile kohtuasjade kohta statistilise aruande. Aruande vormi kinnitab ja esitamise tähtaja määrab valdkonna eest vastutav minister. Muudatusega tunnistatakse säte kehtetuks, kuivõrd sellel pole praktilist väärtust. Justiitsministeeriumil on ligipääs andmetele juba praegu kohtute infosüsteemi kaudu olemas, st eraldiseisva aruande tegemise kohustus pole mõistlik ega vajalik.

Eelnõu § 1 punkt 40. KS-i § 53 lõige 2. KS-i § 53 reguleerib avaliku konkursi väljakuulutamist kohtunikukohale. Kehtiva korra kohaselt sätestab lõige 1, et kohtunikud nimetatakse ametisse avaliku konkursi alusel. Lõige 2 loetleb konkreetsed kohtunikukohad ning sätestab, et konkursi esimese ja teise astme kohtu kohtunike kohtadele kuulutab välja valdkonna eest vastutav minister ja Riigikohtu kohtuniku vaba koha täitmiseks Riigikohtu esimees. Eelnõuga muudetakse lõike 2 esimest lauset selliselt, et avaliku konkursi esimese ja teise astme kohtuniku vaba koha täitmiseks kuulutab välja valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Konkursi Riigikohtu kohtuniku vaba koha täitmiseks kuulutab jätkuvalt välja Riigikohtu esimees. Eelnõu koostamise käigus arutati ka seda, kas Riigikohtu esimees võiks ka esimese ja teise astme kohtuniku konkursi välja kuulutada. Leiti, et kuivõrd edaspidi on just KHAN-i ülesanne esimese ja teise astme kohtute eelarve jaotamine ning otsustada ka kohtunike jagunemise maakohtute vahel, on just KHAN kõige pädevam hindamaks konkursi väljakuulutamise vajadust konkreetse esimese või teise astme kohtu kohtunikukoha korral. See ei välista seejuures, et kohtunike konkursside väljakuulutamiseks ettevalmistamine toimub jätkuvalt Riigikohtus. Sellist lahendust toetas ka kohtute haldamise nõukoda oma 24. mai 2023. aasta istungil. Tuleb silmas pidada, et konkursid kuulutatakse välja ka edaspidi koostöös kohtu esimeestega, st neil on parim teadmine kohtunikukohtade vabanemisest.

Eelnõu § 1 punkt 41. KS-i § 55 lõige 4. KS-i § lõikes 4 tehakse tehniline täpsustus, et enne Riigikohtu kohtuniku ametisse nimetamist kuulab Riigikohtu esimees muuhulgas ära KHAN-i arvamuse, mitte enam kohtute haldamise nõukoja arvamuse.

Eelnõu § 1 punktid 42 ja 43. KS-i § 58⁴ lõige 1. KS-i § 58⁴ reguleerib kohtuniku töötamist väljaspool kohut. Lõike 1 esimest lauset täiendatakse selliselt, et kohtunikku võib tema soovil ja esimehe nõusolekul viia lisaks juriidilisele tööle riigi ametiasutuses või avalik-õigusliku ülikooli õigusteaduse õppejõuks tähtajaliselt üle ka KHT-sse. Täiendus on vajalik, et võimaldada ka kohtunikel KHT töös täiskohaga osaleda. Analoogselt töötab ka Soome kohtute ametis tähtajaliselt (kolm aastat) kuni kuus roteerunud kohtunikku. Esimehe nõusolek on seejuures roteerumiseks vajalik, kuna kohtute seaduse kohaselt vastutab kohtu esimees õigusemõistmise korra kohase toimimise eest kohtus. Kui kohtu esimehe hinnangul võib kohtuniku eemalolek seada õigusemõistmise korra kohase tagamise ohtu, peab tal olema võimalus nõusoleku andmisest keelduda. Seega on nõusoleku andmisest keeldumise eelduseks mõjuv põhjus ning probleemide korral tuleb olukord lahendada kohtu esimehe ja KHT direktori koostöös. Lõike 1 teist lauset täiendatakse selliselt, et kohtuniku võib lisaks riigi peaprokurörile, õiguskantslerile või riigikontrolörile nimetada ka KHT direktoriks. Erinevalt lõike esimesest lausest ei eelda see kohtu esimehe nõusolekut.

Eelnõu § 1 punkt 44. KS-i § 76 lõige 8. KS-i § 76 lõiget 8 muudetakse selliselt, et valveaja eest makstava lisatasu arvestamise korra ja valveaja eest lisatasu maksmiseks ette nähtud kohtunike arvu kehtestab valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN oma otsusega (KS-i § 41¹ lõige 3). KHAN-i pädevuses on tulevikus muuhulgas suunata ja koordineerida kohtute haldamist ja arendamist ning otsustada kohtunike arv ja jaotus kohtutesse, mistõttu ei saa ka lisatasu arvutamine olla enam ministri pädevuses. Muudatuse tõttu tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 19.12.2019 määrus nr 18 „[Kohtuniku valveaja lisatasu](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 45. KS-i § 85 lõige 3 ja § 127¹. KS-i § 85 lõiget 3 muudetakse selliselt, et edaspidi kinnitab valdkonna eest vastutava ministri asemel talaari kirjelduse KHAN. Tegemist on praktilist kohtukorraldust puudutava haldusküsimusega, mida ei pea reguleerima täitevvõim. KS-i § 127¹ esimese lause kohaselt võib valdkonna eest vastutav minister kehtestada kohtuteenistujate ametiriietuse kirjelduse ning kandmise korra. Muudatusega asendatakse vastutav minister KHAN-iga, kuivõrd tegemist on praktilist kohtukorraldust puudutava haldusküsimusega, mida ei saa enam reguleerida täitevvõim. Muudatuste tõttu tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 29.07.2009 määrus nr 30 „[Kohtuniku ja kohtukordniku ametiriietuse kirjeldus ning kohtukordniku ametiriietuse kandmise kord](#)“.

Eelnõu § 1 punktid 46-48. KS §-i 99¹ muudatusega lihtsustatakse kohtuniku teenistusvanuse tõstmise korda. Arvestades PS § 147 lõike 1 järgset kohtunikuameti eluaegsuse nõuet ei ole põhjendatud seada piirvanusest kauem töötada sooviva kohtuniku volituste pikendamisele liiga kõrgeid nõudmisi. Esmajoones tuleks hinnata, kas kohtuniku võimed ja oskused on jätkuvalt kohtunikuametiks piisavad ning teisalt, et kohtuniku jätkamine on ka õigusemõistmise huvides, seda eriti olukorras, kus kohtuniku kohad on täitmata.

Lõikes 1 tehakse tehniline täpsustus, jättes välja viite lõikele 3, mis tunnistatakse käesoleva eelnõuga kehtetuks. Lõikes 2 on teenistusvanuse tõstmiseks vajalik kohtute haldamise nõukoja tegevuse lõppemise tõttu vajalik asemele KHAN-i nõusolekut ning enam ei ole tegemist erandjuhuga, vaid juhul kui teenistusvanuse tõstmine on vajalik õigusemõistmise korra kohaseks tagamiseks. Välja jäetakse nõue, mille kohaselt võetakse Riigikohtu üldkogu

otsus vastu kohalolevate riigikohtunike kahekolmandikulise häälteenamusega. Vastava otsuse saab Riigikohus vastu võtta ka üldises korras lihthäälteenamusega.

Lõiked 3 ja 4 tunnistatakse kehtetuks, kuna lõike 3 sisu lisatakse lõikesse 2 ja lõige 4 on ebavajalik säte, kuna kehtestab ilmselge ja arusaadava põhimõtte, et teenistusvanuse ülemmäära tõstmine kehtib üksnes selle kohtuniku suhtes, kelle teenistusvanuse ülemmäära tõsteti.

Lõike 5 muudatuse kohaselt ei ole tõstetud teenistusvanuse ülemmäära saabumisel vajalik eraldiseisev ametist vabastamine, vaid kohtunik loetakse ametist vabastatuks vastava ülemmäära saabumisel. Muudatuse tulemusel jääb ära ebavajalik bürokraatia vabastamise eraldisesval vormistamisel.

Eelnõu § 1 punkt 49. KS-i § 112 lõige 1. KS-i § 112 lõiget 1 muudetakse selliselt, et rahvakohtunikule makstava tasu suuruse ja maksmise korra kehtestab valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Arvestades, et rahvakohtunikud osalevad õigusemõistmises võrdväärselt kohtunikega ning KHAN-il on muudatuste kohaselt pädevus rahvakohtunike arvu kehtestada ja eelarvet kinnitada, peab ka rahvakohtunike tasu suurus ja maksmise kord olema kehtestatud KHAN-i poolt. Muudatusega seoses tunnistatakse kehtetuks justiitsministri 19.12.2006 määrus nr 37 „[Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord](#)“.

Eelnõu § 1 punkt 50. KS-i § 114¹. Kehtiva KS-i § 114¹ kohaselt määrab kohtunikuabide arvu valdkonna eest vastutav minister, kuulanud ära maakohtu esimehe arvamuse. Sätet muudetakse analoogselt kohtunike arvu määramisega (eelnõukohased KS § 11 lõige 1, 19 lõige 1 ja 23 lõige 1), sätestades, et kohtunikuabide arvu otsustab KHAN, kuulanud ära maakohtu esimehe arvamuse. Muudatus on seotud kohtuhaldusülesannete üleminekuga ning eelarveprotsessi muutusega, st edaspidi vastutab selle eest KHAN ja pole põhjendatud kohtunikuabide arvu otsustamine jätta valdkonna eest vastutava ministri pädevusse.

Eelnõu § 1 punkt 51. KS-i § 119 lõike 1 punktid 4 ja 5. KS-i § 119 lõike 1 punkti 4 kohaselt kuulub kohtunikuabi konkursi komisjoni kohtudirektor. See on olnud ka mõistlik ja vajalik, kuivõrd kohtudirektor teeb kehtiva § 45 lõike 3 kohaselt kinnistusosakonna, registriosakonna ja maksekäsuosakonna tegevusvaldkonnas järelevalvet. Arvestades, et kohtudirektori ametikoht kaotatakse ning eelnõu kohaselt on ainult kohtu esimehel kohtunikuabi üle järelevalveõigus (eelnõukohane KS-i § 45 lõige 3), pole vajadust kohtudirektori asemel komisjoni määrata ka näiteks KHT direktorit või teenistujat. Seetõttu tunnistatakse punkt 4 kehtetuks. Samuti tunnistatakse kehtetuks lõike 1 punkt 5, mille kohaselt kuulub komisjoni Justiitsministeeriumi esindaja. Arvestades kohtunikuabide nimetamise õiguse üleminekut Justiitsministeeriumilt kohtutele ei ole Justiitsministeeriumi esindaja osavõtt komisjonis enam vajalik.

Eelnõu § 1 punkt 52. KS-i § 122¹ lõige 1. KS-i § 122¹ lõike 1 muudatus on seotud KS-i § 45 lõike 3 muutmisega. Kuna eelnõu kohaselt on edaspidi järelevalveõigus kõikide kohtunikuabide nimetamisel kohtu esimehel, mitte enam jagatud kohtu esimehe ja kohtu direktori vahel, antakse kohtu esimehele ka õigus algatada distsiplinaarmenetlus kõikide kohtunikuabide suhtes.

Eelnõu § 1 punkt 53. KS-i § 125 reguleerib kohtudirektori ametisse nimetamist, kohtudirektori ülesandeid, kohtudirektori konkursi tingimusi jms. Kuivõrd kohtudirektori ametikoht kaotatakse ning tema ülesanded jaotatakse laiali KHT ja esimeeste vahel, tunnistatakse § 125 tervikuna kehtetuks.

Eelnõu § 1 punkt 54. KS § 126 lõige 2 reguleerib kordnikule lisatasu maksmist kutsete ja teadete kättetoimetamise eest. Lõige tunnistatakse kehtetuks, kuivõrd seda praktikas ei rakendata, sealhulgas ei ole kehtestatud ka lisatasu määrasid.

Eelnõu § 1 punkt 55. Punktiga täiendatakse seadust §-ga 130³. Paragrahvi 130³ lõike 1 kohaselt alustab KHAN tööd 2025. aasta 1. juulil. Selleks peavad olema valitud nii KHAN-i kohtunikest liikmed, kui esitatud mittekohtunikest liikmed. KHAN-i kohtunikest liikmed tuleb valida kohtunike täiskogul, st 2025. aasta juunis. Pärast täiskogu otsust saavad KHAN-i kohtunikest liikmed paluda mittekohtunikest liikmetelt vajadusel nende esindaja määramist. Eelnõukohase KS-i § 40¹ lõike 5 kohaselt kehtestab KHAN-i kohtunikest liikmete ja asendusliikmete valimise korra kohtunike täiskogu. Selleks, et täiskogul oleks võimalik 2025. aasta juunis KHAN-i liikmeid valida, sätestatakse § 130³ lõikes 2 erisusena, et enne 2025. a 1. juulit kehtestab KHAN-i liikmete ja asendusliikmete valimise korra kohtute haldamise nõukoda. Edaspidi on täiskogul võimalik vajaduse korral kehtestatud valimiskorda oma äranägemise järgi muuta või kehtestada uue.

Eelnõu § 1 punkt 56. Punktiga täiendatakse seadust §-dega 130⁴ ja 130⁵. Paragrahv 130⁴ reguleerib KHT moodustamist. Sätte kohaselt alustab KS-i §-s 41² sätestatud KHT tööd 2025. aasta 1. septembril. KHT töö alustamine nii varakult on vajalik Kohtuhaldusteenistuse eelarve (mis koosneb esimese ja teise astme kohtute ja KHT eelarvetest) esitamiseks ja menetlemiseks Riigikogu rahanduskomisjonis. Paragrahv 130⁵ reguleerib KHT direktori nimetamist. Paragrahvi esimese lause kohaselt nimetatakse KHT direktor hiljemalt 2025. aasta 1. septembriks. Arvestades, et riigieelarve koostamise protsessis võib olla kohtute sisend vajalik siiski juba enne KHT direktori ametisse nimetamist, on antud teise lausega kohtudirektoritele kuni selle ajani pädevus KHT direktori vastavat ülesannet täita, st eelarvet koos kohtute esimeestega koostada.

Eelnõu § 1 punkt 57. Punktiga täiendatakse seadust rakendussätetega: §-dega 131⁶ ja 131⁷. Paragrahvi 131⁶ kohaselt kehtivad enne 2025. aasta 1. septembrit nimetatud kohtudirektorite volitused kuni 2025. aasta 31. augustini. Kui KHT direktorit ei ole selleks ajaks, st 1. septembriks ametisse nimetatud, on KHAN-il võimalik anda vastavad ajutised volitused ka olemasoleva(te)le kohtudirektoritele. Konkreetne volituste kehtimise aeg on vaja sätestada muudatuste efektiivseks ja optimaalseks elluviimiseks.

3.2. Avaliku teenistuse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 2 muudetakse avaliku teenistuse seadust.

ATS-i § 11 lõike 6 kolmandas lauses, § 14 lõike 3 teises lauses, § 18 lõike 7 teises lauses, § 31 lõike 7 teises lauses ja § 63 lõike 2 kolmandas lauses asendatakse tekstiosa „valdkonna eest vastutav minister, kuulates ära kohtute haldamise nõukoja arvamuse“ tekstiosaga „kohtute haldus- ja arendusnõukogu“.

ATS-i § 11 lõike 6 muudatuse tulemusel võib KHT teenistuskohdade koosseisu ja teenistuskohdade liigituse teenistusgruppideks kehtestada KHT juht, st direktor. Samuti, valdkonna eest vastutava ministri asemel võib esimese ja teise astme kohtute teenistuskohdade koosseisude kehtestamise korra, teenistuskohdade klassifikaatori ja teenistuskohdade liigitamise korra kehtestada KHAN. Muudatus on seotud kohtute haldusmudeli muutmisega ja eraldiseisva põhiseadusliku institutsioonina käsitlemisega.

ATS-i § 14 lõike 3 muudatuse tulemusel kehtestab esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate haridusele, töökogemusele, teadmistele ja oskustele esitatavad nõuded, mis on vajalikud teenistusülesannete täitmiseks, valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN ja KHT puhul KHT juht, st direktor. Muudatus on põhjendatud ja vajalik, kuna kohtuhaldusega seotud ülesanded lähevad valdavalt osas KHAN-ile üle. Muuhulgas lähevad kohtudirektorite kohtu personalijuhtimisega seotud ülesanded üle kohtute esimeestele. Ei ole põhjendatud, et valdkonna eest vastutav minister kehtestab sellises olukorras vastavad nõuded.

ATS-i § 18 lõike 7 muudatuse tulemusel võib teise lause kohaselt esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate värbamise ja valiku korra kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN ja KHT puhul KHT juht, st direktor. Kuna edaspidi vastutab kohtuteenistujate värbamise ja valiku eest kohtusüsteem ise, ei ole põhjendatud sellise õiguse jätmine ministrile.

ATS-i § 31 lõike 7 muudatuse tulemusel võib esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate koolituse korra kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN, KHT puhul KHT juht, st direktor. Muudatus on vajalik, kuna tegemist kohtute siseküsimusega.

ATS-i § 63 lõike 3 muudatuse tulemusel kehtestab esimese ja teise astme kohtute kohtuteenistujate palgajuhendi valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN, KHT puhul juht, st direktor. Kuna edaspidi vastutab kohtuteenistujate värbamise ning eelarve eest kohtusüsteem ise, ei ole põhjendatud sellise ülesande jätmine ministrile.

3.3. Kaitseväeteenistuse seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 3 muudetakse kaitseväeteenistuse seadust.

KTS-i § 39 lõike 1 punkt 7. Muudatusega asendatakse kohtute haldamise nõukoda KHAN-iga kui kohtuniku ajateenistuseks vabastamise ettepaneku esitajaga.

3.4. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmine

Eelnõu §-ga 4 muudetakse kriminaalmenetluse seadustikku.

Kriminaalmenetluse seadustiku § 156² lõiget 2 ja § 165 lõiget 6 täiendatakse pärast tekstiosa „võib määrusega“ tekstiosaga „või kohtute haldus- ja arendusnõukogu võib maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga“. Muudatus on seotud sellega, et edaspidi kehtestab maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorra valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Muudatuse tulemusel võib lisaks valdkonna eest vastutavale ministrile kehtestada täpsemad nõuded menetlusedokumentide infosüsteemi ja e-toimiku kaudu kättesaadavaks tegemisele ka KHAN maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga. KrMS § 156² lõike 2 puhul jäävad valdkonna eest vastutava ministri rakendusaktideks 06.07.2022 määrus nr 18 „[Kättetoimetamisportaali teenuse nõuded](#)“ ja 18.12.2017 määrus nr 26 „[Kohtuistungite helisalvestamise ja digitaalse protokollide vormistamise kord](#)“. KrMS § 165 lõike 6 puhul jääb valdkonna eest vastutava ministri rakendusaktiks 06.07.2022 määrus nr 18 „[Kättetoimetamisportaali teenuse nõuded](#)“.

3.5. Riigieelarve seaduse muutmine

Eelnõu §-ga 5 muudetakse riigieelarve seadust.

Eelnõu § 5 punkt 1. RES § 2 lõiked 1 ja 2 reguleerivad riigieelarve protsessis osalevate asutuste jagunemist riigiasutusteks ja põhiseaduslikeks institutsioonideks. Kuna eelnõuga muudetakse kohtute seaduses esimese ja teise astme kohtute eelarveprotsessi, on vajalik vastavalt korrigeerida ka RES-i. Lõike 2 punktist 1 jäetakse välja maakohus, halduskohus ja ringkonnakohus, kuna arvestades põhiseaduses sätestatud ei ole tegemist riigiasutustega vaid põhiseaduslike institutsioonidega. Lõike 2 punktis 2 olevat põhiseaduslike institutsioonide loetelu täiendatakse selliselt, et nende hulka kuuluvad ka esimese ja teise astme kohtud koos Kohtuhaldusteenistusega.

Eelnõu § 5 punkt 2. RES § 26 lõiget 2 täiendatakse selliselt, et riigieelarves liigendatakse vahendid eelarveklassifikaatori alusel administratiivselt lisaks teistele põhiseaduslikele institutsioonidele ka Kohtuhaldusteenistuse vahel.

Eelnõu § 5 punkt 3. RES § 35 lõike 3 kehtiva sõnastuse kohaselt lisatakse Justiitsministeeriumi eelarve projekti juurde kohtute haldamise nõukoja arvamuse maakohtutele, halduskohtutele ja ringkonnakohtutele planeeritud vahendite vastavuse kohta kohtute aastaelarve kujundamise põhimõtetele. Lõige tunnistatakse kehtetuks kuna see ei ole edaspidi vajalik. Kohtuhaldusteenistuse eelarve esitatakse otse Riigikogu rahanduskomisjonile, ilma täitevvõimu vahele sekkumiseta, mistõttu eraldi arvamuse lisamine eelnõule ei ole vajalik.

Eelnõu § 5 punkt 4. RES § 37 lõige 3 reguleerib kohtutele riigieelarve eelnõus ettenähtud vahendite mahtude muutmist. Kuna kohtud haldavad oma eelarvet edaspidi iseseisvalt, ei ole põhjendatud neile kui põhiseaduslikule institutsioonile erandi tegemist võrreldes teiste põhiseaduslike institutsioonidega kellel vastavat regulatsiooni ei ole.

3.6. Riigivaraseaduse muutmise

Eelnõu §-ga 6 muudetakse riigivaraseadust.

RVS § 3 lõike 1 punkti 10 muutmise eesmärk on esimese ja teise astme kohtute (koos KHT-ga) käsitlemine põhiseadusliku institutsioonina ja täitevvõimust lahutatuna lisaks riigieelarvele ka riigivaraseaduse tähenduses.

3.7. Riigivastutuse seaduse muutmise

Eelnõu §-ga 7 muudetakse riigivastutuse seadust.

RVastS § 17 lõike 1 muudatuse kohaselt võib isik, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud, esitada vastava kahju hüvitamise taotluse kohtu poolt tekitatud kahju hüvitamiseks edaspidi Justiitsministeeriumi asemel KHAN-ile. Muudatus on vajalik, kuna kohtuhalduse üleminekuga kohtusüsteemile endale ning esimese ja teise astme kohtute käsitlemisega põhiseadusliku institutsioonina ei saa Justiitsministeeriumil vastavat taotluse menetlemise õigust olla. Vastav taotlus tuleb edaspidi esitada KHAN-ile kui kohtute strateegilise tasandi otsustusorganile.

3.8. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise

Eelnõu §-ga 8 muudetakse tsiviilkohtumenetluse seadustikku.

Eelnõu § 8 punkt 1. TsMS § 311¹ lõiget 8 täiendatakse selliselt et menetlusdokumendi elektrooniline kättetoimetamine võib olla kehtestatud nii valdkonna eest vastutava ministri määrusega kui KHAN-i maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga.

Eelnõu § 8 punkt 2. TsMS § 313 lõige 4 muudetakse selliselt et menetlusdokumendi kättetoimetamisel tähitud kirjaga võib väljastusteate vormi kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga.

Eelnõu § 8 punkt 3. TsMS § 315 lõike 5 kolmas lause muudetakse selliselt, et valdkonna eest vastutava ministri asemel võib KHAN kehtestada maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga kättetoimetamisteatise vormi menetlusdokumendi kättetoimetamisel kohtutäituri, kohtuametniku, muu isiku ja asutuse vahendusel.

Eelnõu § 8 punkt 4. TsMS § 344 lõige 6 muudetakse selliselt, et kohtukutse ühtse vormi kehtestab valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga.

Eelnõu § 8 punkt 5. TsMS § 458 lõige 4 muudetakse selliselt, et otsuse jõustumismärke osas võib täpsemaid nõudeid kehtestada valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga.

3.9. Vabariigi Valitsuse seadus

Eelnõu §-ga 9 muudetakse Vabariigi Valitsuse seadust.

Vabariigi Valitsuse seaduse § 59 reguleerib Justiitsministeeriumi haldusala. Kuna esimese ja teise astme kohtute kohtuhaldusülesanded lähevad valdavalt üle kohtutele ning esimese ja teise astme kohtuid käsitatakse edaspidi läbivalt põhiseadusliku institutsioonina, jäetakse lõikes 1 välja tekstiosa „esimese ja teise astme kohtute,“.

3.10. Väärteomenetluse seadustik

Eelnõu §-ga 10 muudetakse väärteomenetluse seadustikku.

Väärteomenetluse seadustiku § 41 lõiget 10 ja § 47¹ lõiget 2 täiendatakse pärast tekstiosa „võib määrusega“ tekstiosaga „või kohtute haldus- ja arendusnõukogu võib maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga“. Muudatus on seotud sellega, et edaspidi kehtestab maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorra valdkonna eest vastutava ministri asemel KHAN. Muudatuse tulemusel võib lisaks valdkonna eest vastutavale ministrile kehtestada täpsemad nõuded menetlusdokumentide infosüsteemi ja e-toimiku kaudu kättesaadavaks tegemisele ka KHAN maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukorraga. Muudatuse tulemusel jääb ministri poolt vastavalt kinnitatud määruseks 06.07.2022 määrus nr 18 „[Kättetoimetamisportaali teenuse nõuded](#)“.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse kohtute seaduses kasutusele uued terminid „kohtute haldus- ja arendusnõukogu“ ja „Kohtuhaldusteenistus“. Kohtute haldus- ja arendusnõukogu korraldab

esimese ja teiste astme kohtute haldamist ja arendamist. Kohtuhaldusteenistus on kohtutele tugiteenuseid pakkuv õigusemõistmise volitusteta kohtuasutus, mis täidab kohtute seaduses sätestatud ning KHAN-i antud ülesandeid. Eelnõu ei sisalda muid uusi, vähetuntud ega võõrkeelseid termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Kavandatavad muudatused ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Kohtute seaduse ja teiste seaduste muudatused avaldavad HÕNTE¹⁸ § 46 tähenduses mõju riigiasutustele. Sihtrühmade lõikes on muudatustest puudutatud Justiitsministeerium, maa-, haldus-, ja ringkonnakohtunikud, kohtuteenistujad ning menetlusosalised.

I ja II kohtuastmes on 13.06.2024. aasta seisuga kokku 240 kohtuniku ametikohta¹⁹, millest sama aja seisuga²⁰ on täidetud 231 ametikohta. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtutes on 13.06.2024. aasta seisuga täidetud 228 kohtujuristi, 55 kohtunikuabi ja 17 konsultandi ametikohta. Kokku on kohtutes 1027 ametikohta, millest on täidetud 1012.

Menetlusosalistena peetakse mõju hindamise seisukohalt silmas konkreetsetes kohtuasjas osalevaid isikuid, kelleks on hageja, kostja, avaldaja, vastustaja ja kolmandad isikud, samuti menetlusosaliste seaduslikke esindajaid. Kohtute infosüsteemi andmetel osales 2023. aastal tsiviilkohtumenetluses 93 414 füüsilist isikut ja 38 015 juriidilist isikut. Tavaliselt ei pöördu inimene aasta jooksul kohtusse, seega enamikku inimesi eelnõus toodud muudatused ei mõjuta. Lisaks puudutavad muudatused lepingulisi esindajaid. Eesti Advokatuuris on 31.12.2023. aasta seisuga 779 vandeadvokaati ja 353 vandeadvokaadi abi. Professionaalsed esindajad osalevad kohtumenetluses regulaarselt.

6.1. Kavandatav muudatus: Kohtuhaldusmudeli muutmine

6.1.1. Mõju Justiitsministeeriumile

Muudatuse tulemusel antakse valdav osa kohtuhaldusega seotud pädevustest Justiitsministeeriumilt üle kohtusüsteemile. Sellised ülesanded on näiteks õigus määrata kohtumajade asukohad, kohtunike, rahvakohtunike ja kohtunikuabide arv, nimetada ametisse ja vabastada ametist esimese ja teise astme kohtute esimehed ning teha nende üle järelevalvet, koostada esimese ja teise astme kohtute eelarve eelnõu ja kinnitada eelarve jaotus kohtute vahel. Seega kaasneb muudatusega mõju ministeeriumi töökoormuse vähenemisele ja töö ümberkorraldamisele. Seaduses sätestatud juhul täidab Justiitsministeerium kohtuhaldusülesandeid ka edaspidi. Selliseks ülesandeks on näiteks kohtute infosüsteemi vastutava kasutajana seotud ülesanded.

Mõju ulatus on keskmine, kuivõrd Justiitsministeeriumi kohtuhaldusega seotud inimeste töökorralduses kaasnevad muutused, kuid nendega ei kaasne eeldatavasti kohanemiskulusi.

---

¹⁸ VV määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>.

¹⁹ Justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/124102023004?leiaKehtiv>.

²⁰ Kohtute 2023.a. aastaraamat. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kohtunikkond-2024-aasta-alguses/>.

Mõju avaldumise sagedus on keskmine, kuivõrd kohtusüsteemile üleantavate ülesannete täitmine on küll regulaarne, aga mitte igapäevane.

Sihtrühma suurus on väike, arvestades kohtuhaldusega seotud inimeste hulka.

Ebasoovitava mõjuna võib kaasneda Justiitsministeeriumil teatud ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna ülesannete killustatuse vähendamine tagab kokkuvõttes ka aja kokkuhoiu ja bürokraatia vähendamise.

Seega on muudatuse mõju Justiitsministeeriumile suur.

6.1.2. Mõju kohtutele

Muudatuse tulemusel tekib kohtusüsteemile juurde uusi pädevusi ja organisatoorseid ülesandeid. Seejuures on tervikuna tegemist põhimõttelise muudatusega, kus kohtusüsteem võtab endale teadlikult suurema vastutuse kohtusüsteemi kujundamisel ja arendamisel. Laiemalt loob esimese ja teise astme kohtute haldamise lahutamise täitevvõimust eeldused terviklikuma sõltumatuma ja efektiivsema kohtusüsteemi väljaarendamiseks.

Muudatuse tulemusel luuakse kohtuhalduse- ja arenduse korraldamiseks kohtusüsteemis senise kohtute haldamise nõukoja ümberkujundamise teel uus kohtute haldus- ja arendusnõukogu (KHAN). KHAN on kohtuhalduse juhtimise kõrgeim organ, kes suunab kohtute arendamist ja haldamist ning teeb kõige olulisemad kohtuhaldust puudutavad otsused. Lisaks luuakse kohtuhaldusteenistus (KHT), mis hakkab pakkuma kohtutele tugiteenuseid ja KHAN-ile tuge kohtute arendamisel. KHT struktuuri ja täpsemad ülesanded kehtestab KHAN. Muudatuse tulemusel saab KHAN-i vastava otsuse alusel esimeses etapis viia KHT koosseisu juba praegu tsentraliseeritud ülesandeid täitvad ametikohad ja praegu kohtutes laiali jaotatud tugiteenuste osutamise seotud ametikohad. Töö efektiivsuse tagamiseks on põhjendatud, et samaliigilised ametikohad koondatakse KHT eraldiseisvasse valdkondadesse, näiteks IT, turvalisus, kantselei, finants- ja varahaldus, personal, kommunikatsioon jms. Valdkondade konkreetne jaotus on KHAN-i otsustada, millesse tuleks kaasata ka KHT direktor. Võimalike uute inimeste palkamine sõltub konkreetsest väljaselgitatud vajadusest ja eelarveressurssidest.

Mõju ulatus on suur, kuna kohtusüsteemi senine haldus- ja arendustegevus muutub oluliselt ning see eeldab kohtusüsteemilt sihiteadlikku kohanemist. Arvestades, et mingi hulk haldusülesandeid on juba Justiitsministeeriumilt kohtusüsteemile üle antud, samuti on osa teenuseid kohtute üleselt konsolideeritud, on kohtusüsteemil juba praegu kogemused oma ülesannete ümberkorraldamisel. Seejuures tuleb arvestada, et lisaks konkreetsete ülesannete ülevõtmisele kaasnevad seadusega ka olulised organisatoorsed muudatused uute kohtusüsteemide loomisel, mistõttu võib mõju ulatust tervikuna pidada suureks. KHAN-i loomisega tekib kohtusüsteemil strateegiline otsustusorgan, kelle ülesanne on kohtusüsteemi arengut juhtida. KHT loomine toob omakorda kaasa tugiteenuste koondumise ja tsentraliseerimise. Seega kohtusüsteemi senine haldus- ja arendustegevus muutub oluliselt ning see eeldab kohtusüsteemilt sihiteadlikku kohanemist. Kohtuhalduse ja teenuste konsolideerimisel KHT-sse on oluline positiivne mõju, kuivõrd tagab tugiteenuste ühetaolise pakkumise kohtusüsteemi üleselt ning loob paremad eeldused nende kvaliteedi parandamiseks ja kohtute eripäraga arvestamiseks. Lisaks, kuivõrd muudatuse tulemusena kaob mitmel juhul ministeerium protsessides vahelt ära, on tõenäoline, et haldustegevus muutub seetõttu optimaalsemaks, paindlikumaks ja kiiremaks. Kohtusüsteemil tekib endal võimalus tegevuste optimeerimiseks ja ressursside ümberpaigutamiseks vastavalt enda seatud prioriteetidele.

Eelnõu koostamisel on hinnatud ka ümberkorralduse võimalikku rahalist mõju ja leitud, et muudatus on võimalik planeeritud kujul läbi viia selliselt, et kohtutele osutatavate tugiteenuste maht ja kvaliteet ei lange ning KHAN-i teenindamisega seotud ülesanded saavad täidetud:

- KHT direktori ja valdkondade juhtide palgakulud on kaetud olemasolevate teenistuste juhtide ja seniste kohtudirektorite palgakuludega kohtute eelarvetes ning Justiitsministeeriumi eelarvest üle antava eelarvega eelnevatest puudujäävas osas.
- Uute ametikohtade loomise ja KHAN-i teenindamisega seotud kulude allikaks on Justiitsministeeriumi eelarvest üle antav eelarve.
- Vahejuhtide palgakulude katteallikaks on senised tööjõukulud ja töökorralduse muutmisest vabanev ressurss.

Mõju avaldumise sagedus on suur, arvestades, et loodavad organid hakkavad kohtute toimimist iga päev mõjutama. Eriti oluline igapäevane mõju on KHT-l, kelle kätte koonduvad lisaks Justiitsministeeriumi teatud ülesannetele ka kohtudirektorite ülesanded (näiteks finants- ja varahaldus) ja juba tsentraliseeritud teenused (näiteks tõlketeenistus ja arhiiviteenistus). Ehk oluline mõju kohtute igapäevasele tegevusele on tugiteenuste ühtlustamine kogu kohtusüsteemis. Samas positiivse mõjuna võib väheneda kohtute esimeeste töökoormus, kuna KHAN-il on võimalik tugiteenused esimeestelt KHT-sse üle anda.

Mõjutatud sihtrühm on suur, kuna muudatus puudutab kogu kohtupersonali, s.o ca 1000 inimest, sh ka neid, keda vahetult KHT-sse üle ei viida, kuid kelle igapäevane harjumuspärane töökorraldus muutub.

Ebasoovitava mõjuna kaasneb kohtutel ümberkohanemise vajadus, muuhulgas praktiline vajadus asendada mitmeid kohtute seaduse alusel antud justiitsministri määruseid KHAN-i otsuste või juhistega. Siiski on tegemist ühekordse suurema töömahuga. Kohtusüsteemipoolse riskina on välja toodud seda, kas kohtuhaldusest huvitatud kohtunikke on piisavalt (näiteks KHAN-i liikmeks kandideerimisel). Arvestades kohtunike senist toetust uuele kohtuhaldusmudelile, on vähese huvi risk pigem väike. Samuti on tekkinud küsimus, kas kohtute suurem omavalitsus aitab saada ka rohkem ressursse või mõjub sellele hoopis negatiivselt. Tõenäoliselt võib mõju olla siiski positiivne, kuna kohtusüsteemil on võimalik ennast näidata varasemast strateegilisema planeerijana ja arengueesmärkide seadjana. Samuti on toodud ebasoovitava mõjuna välja võimalik bürokraatia kasv. Arvestades, et muudatusega antakse olulises osas otsustusõigust ministeeriumilt kohtusüsteemile, tooks see pigem kokkuvõttes kaasa bürokraatia vähenemise. Kohtusüsteemi sisemise töökorralduse efektiivsuse tagamine on KHAN-i korraldada. Seega kaasneb ebasoovitava mõjuna ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna ülesannete killustatuse vähendamine ja suurem omavastutus tagavad kokkuvõttes ka kohtusüsteemi efektiivsema arendamise ja haldamise.

Kokkuvõttes on muudatuse mõju kohtutele suur.

6.2. Kavandatav muudatus: esimese ja teise astme kohtute käsitlemine põhiseadusliku institutsioonina

6.2.1. Mõju Justiitsministeeriumile

Muudatuse tulemusel jäetakse Vabariigi Valitsuse seaduse muudatusega Justiitsministeeriumi valitsemisalast välja esimese ja teise astme kohtute korraldamine.

Mõju ulatus on keskmine, kuivõrd Justiitsministeeriumi kohtuhaldusega seotud inimeste töökorralduses kaasnevad muutused, kuid nendega ei kaasne eeldatavasti kohanemiskursusi.

Mõju avaldumise sagedus on keskmine, kuivõrd kohtusüsteemile üleantavate ülesannete täitmine on küll regulaarne, aga mitte igapäevane.

Sihtrühma suurus on väike, arvestades kohtuhaldusega seotud inimeste hulka.

Ebasoovitava mõjuna võib kaasneda Justiitsministeeriumil teatud ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna ülesannete killustatuse vähendamine tagab kokkuvõttes ka aja kokkuhoiu ja bürokraatia vähendamise.

Seega on muudatuse mõju Justiitsministeeriumile suur.

6.2.1. Mõju kohtutele

Muudatusega viiakse õigusaktid vastavusse põhiseadusega, st käsitatakse esimese ja teise astme kohtuid põhiseadusliku institutsioonina, milleks on vajalik luua eraldi asutusena Kohtuhaldusteenistus.

Mõju ulatus on suur. Esimese ja teise astme kohtute käsitlemine Riigikohtu kõrval eraldiseisva põhiseadusliku institutsioonina mõjutab praktikas eelkõige kohtute eelarve protsessi. Iseseisva eelarve kujundamine ja kaitsmine Riigikogus tagab terve kohtusüsteemi rahastuse ühetaolise läbipaistvuse. Muudatuse läbiviimisega on võimalik kohtutel endal olemasolevat süsteemi optimeerida ja efektiivistada. Seega on kohtusüsteemil endal võimalik paindlikumalt otsida võimalusi tegevuste optimeerimiseks ja paigutada ressursse ümber kohtuvõimu enda seatud prioriteetide järgi. Samuti on muudatuse tulemusel sisuliselt kõikide kohtusüsteemi puudutavate otsuste tegemise pädevus edaspidi KHAN-il, st ministeerium kaob protsessidest senisel kujul vahelt ära, mis võimaldab muuta senist haldustegevust optimaalsemaks, paindlikumaks ja kiiremaks. Väga vähesel määral avaldab muudatus mõju teistes valdkondades, nt riigivaraseaduses on sätestatud konkreetselt põhiseaduslike institutsioonide jaoks teatud erisused, kuid vastavate muudatusega ei kaasne ebasoovitavat mõju või on see marginaalne.

Mõju avaldumise sagedus on pigem keskmine, arvestades, et muudatus mõjutab peamiselt eelarve esitamist ja kaitsmist Riigikogu rahanduskomisjonis iga-aastase eelarveprotsessi käigus, st ei ole igapäevane.

Mõjutatud sihtrühm on suur, kuna tegemist on põhimõttelise käsituse muutusega, mis puudutab kogu kohtupersonali, s.o ca 1000 inimest.

Ebasoovitava mõjuna kaasneb kohtutele teatud ümberkohanemise vajadus, kuid tervikuna on muudatusel positiivne mõju, kuna esimese ja teise astme kohtud saavad oluliselt suurema otsustusõiguse kohtusüsteemi puuduvate valikute tegemisel ning eelarve kujundamisel.

Kokkuvõttes on muudatuse mõju kohtutele suur.

6.3. Kavandatav muudatus: kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemise ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamine

6.3.1. Mõju kohtutele

Mõju ulatus on keskmine. Muudatuse eesmärk on vähendada ülereguleerimist ja kohtu halduskoormust kohtuniku taotluse läbivaatamisel ning suurendada kohtunikuameti atraktiivsust võimalike uute kohtuniku kandidaatide seas. Kohtuniku osakoormusega töötamise muudatus võimaldab kohtu esimehel senisest paindlikumalt kohtunike vajadusi arvestada, mis loob omakorda kohtusüsteemist kaasaegsema töökeskkonna. Kuna kohtunikuamet on eluaegne ja kohtuniku ajutise äraoleku korral ei saa talle määrata asendajat, on mõistlik pakkuda töötamiseks paindlikke võimalusi. Teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamine on vajalik, kuna arvestades PS § 147 lõike 1 järgset kohtunikuameti eluaegsuse nõuet ei ole põhjendatud seada piirvanusest kauem töötada sooviva kohtuniku volituste pikendamisele liiga kõrgeid nõudmisi. Muudatus toetab haldusmudeli muutmise eesmärki vähendada täiendavad bürokraatiat ja ajakulu.

Mõju avaldumise sagedus on pigem keskmine, arvestades, et kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlusi või kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise taotluste menetlemine ei ole igapäevane.

Mõjutatud sihtrühm on suur, kuna võib puudutada kõiki kohtunikke.

Ebasoovitava mõjuna võib kaasneda näiteks kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotluste mõningane kasv, kuid kuna muudatuse eesmärk on aidata kaasa kohtunikuameti atraktiivsusele ja hea töökeskkonna tagamisele, on muudatus positiivne.

Kokkuvõttes on muudatuse mõju kohtutele suur.

7. Seaduse rakendamise seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Peamised tegevused puudutavad muudatusi kohtute sisemises töökorralduses. Muudatused on planeeritud kuluneutraalselt. Kulud, mis on seotud Justiitsministeeriumilt kohtusüsteemile üleantavate ülesannete täitmisega, antakse üle kohtute ja KHT eelarvesse. Lisaks tekib kohtusüsteemil õigus oma eelarvet ise kujundada ja jagada ressursse paindlikumalt kohtusüsteemi arendamiseks prioriteetsetesse valdkondadesse.

Eelnõuga ei kaasne riigile otseseid tulusid, küll aga võimaldab eelnõu alusel loodav kohtuhaldusmudel efektiivsemalt tegeleda kohtusüsteemi arendamise ja tugiteenuste tsentraliseerimisega. See võimaldab kohtutel omakorda luua efektiivsemad protsessid ja hoida kokku haldustegevusega seotud tööaega.

Kohaliku omavalitsuse tegevusi seaduse rakendamine ei mõjuta.

8. Rakendusaktid

Seadusemuudatuse rakendamiseks ei ole vaja kehtestada uusi rakendusakte. Seadusemuudatuse tõttu tuleb muuta:

- 1) Vabariigi Valitsuse 23.12.1996. a määrust nr 319 „Justiitsministeeriumi põhimääruse kinnitamine“;
- 2) justiitsministri 15.02.2006. a määrus nr 5 „Kohtute infosüsteemi põhimäärus“;
- 4) justiitsministri 12.07.2010. a määrus nr 24 „Kohtu kinnistusosakonna kodukord“;
- 4) justiitsministri 19.12.2012. a määrus nr 60 „Kohtu registriosakonna kodukord“.

Kehtetuks tuleb tunnistada:

- 1) justiitsministri 27.10.2005. a määrus nr 46 „[Maa- ja halduskohtute kohtumajade ning ringkonnakohtute asukohad](#)“;
- 2) justiitsministri 27.10.2005. a määrust nr 47 „[Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike ja kohtunikuabide arv ning jagunemine kohtumajade vahel](#)“;
- 3) justiitsministri 19.12.2006. a määrus nr 37 „[Rahvakohtuniku tasu suurus ja maksmise kord](#)“;
- 4) justiitsministri 29.07.2009. a määrus nr 30 „[Kohtuniku ja kohtukordniku ametiriietuse kirjeldus ning kohtukordniku ametiriietuse kandmise kord](#)“;
- 5) justiitsministri 14.04.2015. a määrus nr 15 „[Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine](#)“;
- 6) justiitsministri 08.02.2018. a määrus nr 7 „[Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord](#)“;
- 7) justiitsministri 19.12.2019. a määrus nr 18 „[Kohtuniku valveaja lisatasu](#)“.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub 2026. a 1. jaanuaril, arvestades järgmiseid erisusi:

- 1) käesoleva seaduse § 1 punktid 26, 31, 32, 34, 53, 55–57 jõustuvad 2025. aasta 1. aprillil.
- 2) käesoleva seaduse § 1 punktid 5, 9, 18, 27–30, punktis 33 esitatud kohtute seaduse § 41¹ lõike 1 punktid 1–5 ja 10–15 ning lõige 3, punktid 37, 41–43, §-d 3 ja 5–7 jõustuvad 2025. aasta 1. juulil.
- 3) Käesoleva seaduse § 1 punktid 2, 6–8, 11, 13, 16, 38, 51, 52 ning § 2 jõustuvad 2025. aasta 1. septembril.

Nimetatud sätete selline jõustumine on vajalik, kuna uuele haldus- ja arendusmudelile üleminek toimub etapiviisi, sealhulgas arvestades vajalikku ettevalmistus- ja kohanemisaega.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu saadetakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele ja arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, esimese ja teise astme kohtutele, Eesti Kohtunike Ühingule, Õiguskantsleri Kantseleile, Eesti Advokatuurile, Riigiprokuratuurile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudile, TalTech Majandusteaduskonnale ja Riigikogule.

Eelnõu aluseks olnud 22.07.2024 kooskõlastamisele saadetud eelnõu koostamisse olid kaasatud Riigikohtu ning esimese ja teise astme kohtute esindajad, samuti arutati eelnõus planeeritud muudatusi kohtute haldamise nõukojaga, kohtute esimeestega ning Eesti Kohtunike Ühinguga. 22.07.2024 kooskõlastamisele esitatud eelnõu täiendamist esimese ja teise astme kohtute kui põhiseadusliku institutsiooni käsitamise küsimust arutati kohtute haldamise nõukoja 20.09.2024 ja 06.12.2024 istungitel, samuti Vabariigi Valitsuse kabinetiarutelul 10.10.2024. Kohtuniku osalise töökoormusega töötamise taotlemise ja kohtuniku teenistusvanuse ülemmäära tõstmise lihtsustamist puudutava väljatöötamiskavatsusega jätkamist toetas kohtute haldamise nõukoda oma 05-06.10.2023 istungil.